

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE
Committee of Ministers
Comité des Ministres

Parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo „Dživdinasa jekhetane jekhutne ano digniteto”

sare turli
sare jeka jek

KONSILO E EUROPAKORO
Ministerikano komiteto

***Parno lil
bašo maškarkulturnikano dialogo***

***„Dživdinas a jekhetane
jekhutne ano digniteto“***

Ando tari rig e Ministrongoro baše avrutne butja
ko Konsilo e Europakoro 118-toto ministerikano bešipe

(Strazbur, 7 majo 2008 b.)

Konsilo e Europakoro
F-67075 Strazbur Cedex

juni 2008 b.

www.coe.int/dialogue

© 2010 Ministry of Culture on translation into Romani language

© 2008 Council of Europe on publication in English and French

This translation of the White Paper on Intercultural Dialogue is published by arrangement with the Council of Europe and is the sole responsibility of the translator

O Dijalogo – klidi bašo europikano avutnipe

O Demokratikano vastaripe sa e pobare kulturnikane averipasa ki Europa, so si darhime ani historia e amare kontinentoskoro thaj zurardo e globalizaciatar, ulo prioriteto ane palune nekobor berš. Sar trubul te kera reakcia ko averipe? Savi si amari vizia bašo amalipe ano avutnipe? Si kodova amalipe pjandle jekhinenca, so ki majšukar čipota, ovela kerdo koegzistenciasa ke butikane thaj miniritetengere khedina e avere hakojenca thaj džovapipasa so maškar peste phandena olen o bidžanipe thaj e stereotipia? Ja pale adava si vitlanikano thaj putardo amalipe bizi diskriminaca, so anela dendina sarinenge amenge thaj ovela dikhlo sar inkluzia sa e dživdunengoro thaj saste patijivipasa ke olengere hakoja? O Konsilo e Europakoro patjala kaj o patjavipe thaj o anglipe e kulturnikane averipaskoro si funda ke baripena upral save ovela kerdi akaja organizacia sava isi fundavne anglošartipa bašo barjovipe e amalipaskoro so si fundirime ko solidarnipe.

O “Parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo” so si amenge dendo akate putarde dela dži džanipe, ano anav e 47 phuvunge-dženjenge ko Kosilo e Europakoro, kaj amari jekhethani avutnin adhinela amate kapacitetostar te arakha thaj barjara e manuškane hakoja, save so ovena garantirime ani Europakiri konvencia baše manuškane hakoja, demokratia thaj radžipe e hakoskoro thaj te anglikera o jekhethano haljovipe. “O parno lil” anela decizia kaj o maškarkulturnikano resipe dela modelo bašo vastaripe e kulturnikane averipasa savo so si irame kori o avutnipe.

Vov dela bahani baši koncepcia savi so ovela fundirime upral o maniškano digniteto e individuakoro (leindo amaro jekhethano manušipe thaj jekhethani jazia). Te isi disavow europakoro identiteto savo so trubul te ovel realizirime, vov trubul te ovel fundirime upral e jekhethane fundavne baripena, patjivindo o jekhethano kustikipe thaj e kulturakoro averipe, sar thaj o patjivipe e jekhe dignitetoskoro sakole individuakoro.

Ano akava dikhipi, o maškarkulturnikano dialogo trubul te khelel bari rola. Vov trubul te činavel sa e etnikane, patjavipaskere, čhibakere thaj kulturnikane ulavdipa. Vov anela amenge jekhethanipe savesa ka šaj te cida angle, te arakha solucia amare averikane identitetonge ko konstruktivnikano thaj demokratikano čhani, upral i funda ke univerzalnikane baripena saven so amen ulavasa.

O maškarkulturnikano dialogo šaj te del baxtagor jekhutno kana ka oven pherde e terminirime anglošartipa. O parno lil vakerela kaj, te šaj te ovel anglokerdo o maškarkulturnikano dialogo, demokratikano vastaripe e kulturnikane averipaskoro trubul te ovel kreirime thaj buvljardo o thanipe bašo legaripe e maškarkulturnikane dialogoskoro; thaj o maškarkulturnikano dialogo trubul te ovel vazdime ko internacionalnikanano nivo.

O parno lil si barjardo ke zurale temelia ko kerdo zakonoanipe ko Konsilo e Europakoro. Voj lela ko dikhipi e barvale materialoja tare konstlacie bare numero e interesirime rigengoro save so ule ikerde ano 2007 berš, phandindo athe thaj e partneren tare regionoja tari Europa. Ano kodova dikhipi, o Parno lil ke pobuter čhania si produkto ko demokratikano činavipe savo so ovela arakhlo ko mizo e korkorutne maškarkulturakere dialogoskoro.

O parno lil sikavela džovapi ko baro trubutnipe bašo pošukar vakeripe e maškarkulturnikane dialogoskoro šaj te del ano cenipe e averipaskoro, ko jekh vaxt thaj ikerindo i socialnikani kohezia. Voj dikhela te arakhel konceptualnikano fremi thaj instrukcie baše kreatoroja e politikengoro thaj e praktikengoro. Numa, o maškarkulturakoro dialogo našti te ovel xramome e zakonesa. Vov trubul te ikerel peskoro karaktero ko putardo akharipe bašo realiziripe e fundavne čekatipaskere save si zurarde akale dokumenteste, bašo gleksibilnikano keripe buti ke verver dende bahania save so ovena arakhle akate, thaj akate, thaj te del dendipe kori o thavdutne diskusie baši avutni organizacia ko amalipe.

O Konsilo e Europakoro six or ko patjavipe kaj sarine siam džovapiale ko kreiripe e amalipaskoro ano savo šaj te dživdina sar jekh ano digniteto.

Anglovakeripe kori o Parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo
m-r Elizabeta Kančeska-Milevska,
ministeri baši kultura ki Republika Makedonia

I Republika Makedonia si phuv savi so dela tasdivipe bašo mileniumeskoro civilizaciakoro kustikipe ki amari phuv. O kulturnikano kustikipe savo so isi amen sikavela phurt bašo phandlipe e tradiciakoro e avdisutnipasa, phandlipe maškar o vaht thaj thanipe maškar e sela thaj e generacie. O patjivipe e kulturnikane averipangoro, save so si taro baro džanlipe bašo arakhipe e kulturnikane baripangoro thaj e identitetoskoro ke sela i jekhethani tolerancia thaj o dialogo si prioritetoja upral save amari phuv tamirinela o maškarpeskoro patjavipe thaj lungo partneripe, sar thaj o solidarnipe ani prezentacia ke jekhethane interesoja e avere phuvenca. I kulturnikani politika ki Republika Makedonia si putardi thaj ovela šukar baši afirmacia e jekhethane karakteroskoro ke europikane baripa, numa thaj ano jekh vaxt, thaj bašo arakhipe e multikulturnikane averipaskoro so karakterizirinela i Europa. I dinamika e kulturnikane maškaracie thaj i internacionalnikano kolaboriripe maškar i Republika Makedonia thaj aver thema, avdive dživdinela fundamentalnikano barjovipe, a o dženipe ki amari phuv ane maškar themutne organizacie thaj asociacie tare sa e ranika ki kultura, anela dživdi thaj intenzivnikani komunikacia thaj averipe ke eksperience.

Ani Republika Makedonia, o anglipe e interkulturnikane thaj interreligiakere dialogoskoro si teljardi prekal e iniciative, save si kotor e programakere ki Radži e Republika Makedoniakoro thaj save so vazdena o intenzivnikano kolaboriripe savi so legarela kori o resipe e integraciakoro, harmoniakoro thaj maškarpeskoro patjivipe e averikane kulturengoro. Ani amari phuv egzistirinena averikane etnikumia save so leljarena o dialogo sar majhomogeno mediumo bašo realiziripe e etnikane thaj i religiakiri tolerancia thaj o buvlo patjivipe ko univerzalizmo thaj o humanizmo. Tromale šaj te dikha kaj akaja kulturnikani thaj religioznikano averipe ki Republika Makedonia sikavena hango ko baro kreativnikano potencialo thaj phurt kori o jekhethano haljovipe, patjivipe thaj o jekhethano dživdipe. Nane čipotime, i amari them sine kherutno ki Jekhto thaj ki Dujto lumiakiri konferencia bašo maškarreligiakoro thaj maškarcivilizaciakoro dialogo, save so ano 2007 thaj ano 2010 berš sine ikerde ano Ohrid. Prekal akala duj khedipa, ki but bari produktivnikani diskusia thaj prekal o averipe e eksperrencengoro thaj e džidžanipa, e prezententoja ke sa e lumiakere religie, ekspertoja, eminentikane džene ke maškarnacionalnikane organizacie panda jekh far, ko sako-divipe, zurarde kaj i kultura thaj i religia si majmonolitnikane faktorvoja e šandipaskoro, jekhethane dživdipaskoro, prosperitetoskoro thaj šukar marzi-

paskoro. O jekhethane demonstririndam zoralo marzi prekal o gindipe, eksperienca, komunikacia, šuakr irade thaj labarutne bahania te da dendipa ano keripe buti ko jekh modelo e civilizaciakoro ko šandipe, tolerancia, haljovipe thaj jekhethano dživdipe, religiakoro ruhipe thaj maškarkulturnikano adhinipe save so sarine jekhethane mangasa.

I publikacia “Parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo” ikerela thaj adaja dimenzia: keresa lungovaxteskiri vizia bašo promoviripe e interkulturnikane dialogoskoro ane europakere thema. Ano akava but baro dokumento si prezentirime e realnikane halia, sikavde e averikane idee, gindipa ki savi funda ka oven formulirime e strategije thaj e metodoja bašo majšukar thaj te ovel labardo o interkulturnikano dialogo sar resurso savo so ka anen te ovel zurardi i socialnikani kohezia, te ovel barjardo o interesu e džanipaskoro e kulturnikane specifike ke aver etnikumia thaj e preperutne e aver etnikumenca thaj e preperutnenca ke aver religioznikane grupe thaj te ovel kreirime poučo digri ko maškar peskoro patjavipe maškar e manuša.

Baxtarindo i promocio e Parne lileskoro bašo maškarkulturnikano dialogo ki makedonikani čhib, ka agorav jekhe harne paramisasa e bare xramutneskiri Ivo Andrić ki “Saat Kula” ko Saraevo. Vakerindo baše štar “vaxtia”: o ortodoksikano, katologikano, muslimanikano thaj jaudikano, o nobelovco vakerda: “Ano naxhlipe e erzia save so dende xaberipe akale štare vaxtengere ande bišandipe, avdive ola si indikatoroja ko interkulturnikano dialogo thaj jekhethano avutnipe”. Den man te mangav o vakerdipe e Andrićeskoro te del motivo sarinenge amenge...

Anglovakeripe kori o Parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo

Leskiri ekselencia, Teri Dejvis

Generalnikano sekretaro ko Konsilo e Europakoro

O parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo si rezultato e phare butjakoro, mangipaskoro thaj angle sa- dialogo. Vov sas Vov sas kerdo pale sasutne thaj bare konsultacie e phuvenca –dženjenca, organizacienca taro dizutnikano amalipe, patjavipaskere khedina. Emigrantikane khedina, lokalnikane thaj regionalnikane radža thaj but aver interesirime riga.

O maškarkulturnikano dialogo si mangipe e vaxteskoro saveste amen dživdinasa. Ani lumia ke sa e bareder averipa thaj bisugurnipa, amen trubul te vakera prekal e etnikane, patjavipaskere, čhibakere thaj nacionalnikane linee ko ulavdipa te šaj te kera osiguripe ki socialnikani kohezia thaj te činava e konfliktoja.

O šerutno vakerdipe ko Parno kher si kaj o maškarkulturnikano dialogo si bišajutno bizo dromardipe ke univerzalnikane baripena- demokratia, manuškane hakaja thaj o radžipe e hakoskoro.

Akava parno lil si buvle leljardo, numa oleskere phandle lafia thaj rekomendacie trubul te oven realizirime thaj te oven deletime ano dialogo sa e interesirime rigenca. O maškarkulturnikano dialogo si ano savaxtuno proceso- nevi phird ko drom kori o socialnikano thaj kulturnikano modelo savo si kerdo e Europake so posig te ovel averkerdo, numa thaj jekhutno te ovel averkerdo ani nakhlipaskiri lumia.

Sodrzina

1. Xulipe	11
1.1 Konsilo e Europakoro thaj o maškarkulturakoro dijologo	11
1.2 Proseso ko keripe e Parne lileskoro	11
1.3 Majbare problematikakere pučipa	13
1.4 Klidarde vakeripa	14
2. Leljardipe e kulturnikane averipaskoro	17
2.1 Pluralizmo, tolerancia thaj maškarkulturnikano dialogo	17
2.2 Jekhipe e manuškane dignitetoskoro	18
2.3 Standardia thaj xaletia/instrumentoja: resipe ko Konsilo e Europakoro ano thavdipe e anglederutne pandž deceniengoro	18
2.4 E rizikoja taro na-dialogo.....	21
3. Ideakoro fremi	22
3.1 I idea bašo maškarkulturnikano dijologo.....	22
3.2 Tamiripe e identitetoskoro ano multikulturnikano trujalipe.....	23
3.3 Anglederutne resipa kori o kulturnikano averipe	24
3.4 Anglošartia bašo maškarkulturnikano dijologo.....	25
3.4.1 Manuškane hakoja, demokratia thaj radžipe e hakoskoro	25
3.4.2 Jekhutno digniteto thaj jekhaverikano patjivipe.....	26
3.4.3 Jerikano jekhipe	27
3.4.4 Peravipe e barierengoro save so na dena te ovel maškarkulturnikano dialogo	28
3.5 Konfesiakiri dimenzia	28
4. Pandž resipa kori e politike bašo anglipe e maškarkulturnikane dialogoskoro	32
4.1 Demokratikano vastaripe e kulturnikane averipaskoro.....	32
4.1.1 Politikani kultura so moljarkerela o averipe.....	32
4.1.2 Manuškane hakoja thaj fundavne tromalipe.....	33
4.1.3 Taro jekh šajdipa dži o jekh hošipe e hakongoro	35

4.2	Demokratikano dizutnipe thaj participacia.....	36
4.3	Leljaripe thaj sikavdipe e maškarkulturnikane džanipaskoro	37
4.3.1	Klidarde ranika ko džanipa: demokratikano dizutnipe, čhib, historia.....	37
4.3.2	Fundavno thaj maškarutno sikljovipe.....	39
4.3.3	Učo sikljovipe thaj sadžanikani-rodjaripaskiri buti	40
4.3.4	Bioficialnikano thaj biformalnikano sikljovipe.....	40
4.3.5	I rola e sikavngere butjarnengiri	41
4.3.6	Familiakoro trujalipe.....	42
4.4	Than bašo maškarkulturnikano dialogo.....	42
4.5	Maškarkulturnikano dialogo ane maškarthemutne relacie.....	45
5.	Rekomendacie thaj dromaripe ke politike baše avutne aktivipa: ... jekhethano džovapipe e fundavne khelnengoro	48
5.1	Demokratikano vastaripe kori o kulturakoro averipe.....	48
5.2	Demokratikano dizutnipe thaj leipe than.....	53
5.3	leljaripe thaj sikavdipe e maškarkulturnikane džanipaskoro	55
5.4	Than bašo maškarkulturnikano dialogo.....	59
5.5	Maškarkulturnikano dialogo ane maškarthemutne relacie.....	61
6.	Avutnipe.....	64
	Anekso 1	65
	Anekso 2.....	75
	Lista tare harnavne	

1. Xulipe

1.1 O Konsilo e Europakoro thaj o maškarkulturnikano dialogo

O promoviripe e maškarkulturnikane dialogoskoro anela te ovel kerdi i fundavni resarin ko Konsilo e Europakoro- arakhipe thaj anglipe e manuškane hakojengoro, demokratia thaj radžipe e hakoskoro. O jekhto samito e čekatnengoro ke thema thaj phuvja-dženja (1993), savende sine zurardo kaj o kulturnikano ververipe si karakteristika e barvale europakere kustikipaskoro thaj kaj i tolerancia sikavela garancia bašo putardo amalipe, anda i Fremikani konvencia bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro (1995), fundiripe e Europakere komisiakoro bašo maripe mujal o rasizmo thaj bitolerancia thaj dži o širdipe e kampanjakoro e ternengiri ani Europa mujal o rasizmo, antisemitizmo, ksenofobia thaj bitolerancia (“Sare aver-sare jekh”)

Ko Trinto samito e čekatnengoro e themengoro thaj e radžengoro (2005), o maškarkulturnikano dialogo (phandindo athe thaj oleskiri konfesiakiri dimenzia) sine definirime sar instrumento bašo promoviripe e minsakoro, haljovipaskoro, šandipaskoro/pomiruvanje thaj kohezia e amalipaskoro. Akava si kerdo ani “Faro Deklaracia baši Strategia e Konsiloskiri Europaksoro bašo barjovipe e maškarkulturnikane dialogoskoro”, savi so lele e Ministroja bašo kultura palo adava ano jekh berš, ani savi ovela kerdi sugestia te ovel kerdo o Parno Lil bašo maškarkulturnikano dialogo.

1.2 O proceso e keripaskoro ko Parno lil

O ministerikano komiteto ko arakhipe ano 2006 zurarda kaj ano Parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo ka ovel zurardo sar te ovel promovirimo o pointeživnikano maškarkulturakoro dialogo ano thaj maškar e amalipa ani Europa thaj o dialogo maškar i Europa thaj olakere pašutne. Voj trubul, thaj adjaar, te arakhel instrukcie so sip handle e analitikane thaj metodologikane instrumentonca thaj standardonca. O Parno lil si dendo e kreatorenge e politikengoro thaj adalenge so kerena olenge realizacia, e sikavnengere butjarnenge thaj e mediu-menge, thaj e organizaciengere ko dizutnikano amalipe, pnhandindo athe thaj e emigrantengere khedutnen, e relacie thaj e socialnikane partneroja.

Palo anipe e deciziakoro ko Ministerikano komiteto, avile sasutne konsultacie bašo maškarkulturnikano dialogo ano periodo taro januaro dži juni 2007. E konsultacie lena, maškar aver sa e autorizirime vastaripaskere komitetoja, e dženjen ko Parlamentarnikano khedipe thaj ko Kongreso ke lokalnikane thaj regionalnikane radža, sar thaj aver badania ko Konsilo e Europakoro,

phandindo athe thaj i Europakiri komisia mujal o rasizmo thaj i bitolerancia (ECRI), Europakoro komiteto baše socialnikane hakoja, i Butjarni grupa ko učo nivelo baši socialnikani kohezia thaj o Komesaro baše manušikane hakoja. E pučljarina sas bičhalde dži sa e džennja-phuvja, dženna ko Parlamentarnikano khedipe thaj ko Kongreso ke lokalnikane thaj regionalnikane radža, prezententoja ke konfesiakere khedina, khedina e emigrantengere thaj kulturnikane thaj aver biradžakere organizacie. O Sekretariato (sine ko-organizatoro) ko Konsilo e Europakoro kerda arakhipa e biradžikane organizaciencia e emigrantengoro, džuvljengoro, ternengoro, žurnalistengoro thaj mediumengoro, sar thaj maškarkulturnikane instituciencia. O jekhto čitra tesko sine dendo e alusarde interesirime rigenge te šaj ola te dikhljaren ole thaj te den irame informacie ke ulavde arakhipa bašo adava trubutnipa¹, sar thaj ki biformalnikani Regionalnikani konferencia e ministrongiri baši kultura.²

Sine sikavdo baro interesu akale procesoste, thaj o Konsilo e Europakoro isi ole baro šukrikeripe sarinenge save so dende peskoro baro vogeskoro dendipe kori akaja debata. E konsultacie sikavde kaj o Konsilo e Europakoro, baše olengere noramtivnikane funde thaj olengoro barvalo nakhlo butikeripe, sine hakosa alusardo te lel ko vaxt akaja iniciativa. Tare konsultacie, thaj adjaar, iklilo kaj isi buvlo spektaro ke bahania bašo korkoro saikeripe ko Parno Lil.

Kodova so si kerdo upral e zurale temelaja ko kerdo zakonipe e Konsiloskoro ki Europa, konkretikane, i Europakiri konvencia baše manušikane hakoja thaj e aver fundamentalnikane standardoja. Lele si ko dikhipe thaj e bare materialoja save so sine lele ano thavdipe e konsultaciengoro. Ano kodova dikhipe, o Parno lil ano baro dikhipe ka sikavel o produciripe e demokratikane keripaske buti, so si korokori pester ano mezzo e maškarkulturnikane dialogoskoro. Bašo polokho drabaripe, thaj te dikhljam ko adava so bareder kotora si kerde tare pobuter oleskere kotora tare pobuter organizacie, o dokumento ovela čačikano vakerdo tare konsultantoja savendar ikljovena e idée.

O bareder numero e dokumentondar si phandle e procesondar ko keripe e Parne Lileskoro thaj šaj te oven arakhle ki Internet rigori ko Konsilo e Europakoro thaj ane averutne publikacie. Athe šaj te oven phandle thaj e analize lele ke dende džovapia tare phuvja-dženna, biradžikane organizacie thaj konfesiakere organizacie ko pučljaripe bašo maškarkulturnikano dialogo, sar thaj e monografie baše aver aspektoja ko maškarkulturnikano dialogo (sikljovipe, mediumia), sar thaj ani relacia e konkretikane interesirime rigenca (terne, emigrantoja). I džipherdi dokumentacia- phandindo thaj o khedinipe

---

¹ Strazburg, Stokholmo thaj Moskva (septembar-oktombar 2007)

² Beograd, 8-9 novembar 2007

taro “majbut dende puĉipa” thaj e materialoja taro printipe- si ko dendipe ani printime forma thaj ki Internet rigori.

1.3 E ŝerutne problematikane puĉipa

Jekh tare teme save so but fare sine dikhle ano thavdipe e konsultaciengoro sine o fakto kaj e **purane resarina kori o vastaripe e kulturikane averipasa pobuter nane jekhajekh e pharipanca** baŝe amalipa ane save i digra adale averipaskiri (ko than sade olakere ovipaskoro) si but bari thaj si ano savxtuno barjovipe.

E dŝovapia ke puĉljarina sine biĉhalde dŝi e phuvja-dŝenja, majbut, thaj arakhle si kaj o patjavipe adaleske so sine dende bahanesa baŝo poltikano resipe, so majharneste ŝaj te ovel vakerdo sar “multikulturalizmo”, pobuter nane jekhajekh e pharipasa. Tari aver rig, pale, dikljola sine kaj isi mangipe baŝo iranipe e purane tezungoro save so dena akcento upral i asimilacia. O resipe e inkluzivnikane amalipaske rodela sine nevo resipe, thaj o maŝkarkulturikano dialogo si o drom savo so trubul te ovel dikhlo.

Numa pale, sine lokho te ovel dikhlo kaj nane kodobor sajijalo so si durust ani akaja faza. O dokumento baŝe konsultacie rodela tare rodljarutne te den peskiri definicia, numa thaj putardo si kaj olen nane baro mangipe te keren adava. Hariĉka akava si thaj adaleske so o maŝkarkulturikano dialogo nane apsolutikano thaj nane telo jekhutno definiripe savo so trubul te ovel kerdo ani sakoja situacia, biathinale adale konkretikane ĉipotatar. Numa, akava hariĉka sikavela kaj isi **ĉaĉikano bisigurnipe adaleske so o maŝkarkulturikano dialogo ka ŝaj te anel diso ani praktika.**

E puĉle manuŝa save so pherde i puĉljarin thaj e participantoja ane konsultacie pale ande peske jekh gindipe kaj e **univerzalnikane ĉekatipa**, save so ovena patjivkerde taro Konsilo e Europakoro, sikavena jekh terminirime **moralnikano kompaso**. Ola arakhena pervazi baŝi jekh kultura e toleranciake thaj putarde definirinena olakere linee, majbut ano dikhipe save te si formakoro ki diskriminacia ja pale butja save nisi bitolerancia. E kulturikane tradicie, bizo dikhipe adaleske si vaj na tradicie e butipaskere vaj pale e minoritetengere, naŝti te uŝtaven e ĉekatnipa thaj e standardoja ki Europakiri konvencia baŝe manuŝikane hakoja thaj e aver instrumentoja ko Konsilo e Europakoro ki relacia e dizutnikane, politikane, socialnikane, ekonomikane thaj e kulturikane hakoja.

Konkretikane, sine vakerdo kaj o poloskoro jekhipe si i premise savi so

našti te ovel subjekto e kompromiseskoro ano maškarkulturnikano dialogo, so trubul te cidel e experience sar e muršengere, adjaar thaj e džuvljengere. O jekhipe, aktualnikane, sine tema savi so majbut sine vakerdi: **o mangipe e jekhethane dživdipaskoro ano ververikano amalipe šaj te kerel jekh jekhipa savesa amen trubul te dživdina dignitetosa thaj jekh sar individue**. E radža, biradžikane organizacie (BRO) generalnikane, thaj e khedina e emigrantengere jekhajekh sikavde zoralo mangipe akale pučipaske.

Ikliło kaj **nijekh sfera na trubul te ovel ikaldi avrial** taro kulturnikano dialogo- bizo dikhipe saveske si kerdo ja bašo pašutnipe, butjarno than, sikljovipaskoro sistemo thaj e aver institucie, o dizutnikano amalipe thaj majbut adaleske o sektoro e ternenegoro, mediumia, o sundal e artipaskoro ja pale politikani arena. Sakova aktero- bizo te ovel dikhlo si ja na BRO, konfesiakiri khedin, socialnikano partnero ja pale poltikani partia- si involvirime ano dialogo, sar so sine involvirime thaj sa e individualcoja. Uzal adava, sa e nivełoja ko radžipe- tare lokalnikane dži e regionalnikane, prekal e nacionalnikane dži e maškarmutne radža- sip handle ano demokratikano vastaripe e kulturnikane averipasa.

Thaj ko agor, thaj majkonkretikane, e konsultacie sikavde o **majbaro numero e misalengoro tari akanutni šukar praktika**. Adava so si trubutno ko sa akava sit e ovel užardo thaj te ovel informirime adaleske, te ovel nakhavdo o rezerviripe thaj te oven kopie kerde tare pozitivnikane aksperience. Adaleske, te isi jekh generalnikani lekcia savi so amen sikljiljam ke konsultacie, kodova si o trubutnipe bašo maškarkulturnikano dialogo thaj savo ka ovel trubutno panda but berša.

1.4 Klidarde vakeripa

O Parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo, so majbut ovela labardo ki terminologia ko Konsilo e Europakoro thaj e aver maškarmutne institucie, sikavela thaj terminirime konceptoja save so džipherde trubul te oven definirime. Ano akava Parno lil:

- **Maškarkulturnikano dijologo** si phandlo e putarde thaj dignitetikane averipasa maškar e individualcoja, grupe e verver etnikane, kulturnikane, kofesiakere thaj čhibakere kustikipasa upral i funda e jekhethane haljovipaskoro thaj patjivipaskoro (dikhen o kotor 3). Vov si lelo ke sa e nivełoja- ane pervazia ko jekh amalipe, maškar o amalipe ani Europa thaj maškar i Europa thaj aver kotor e sundaleskoro.
- **Multikulturalizmo** (thaj sar o asimilacionizmo) si ki relacia e konkretikane politikane resipaskoro (dikhen o kotor 3), džikobor pale e vakerdipa

sar kulturnikano ververipe thaj multikulturnipe zurarena o empirikano fakto kaj e verver culture thaj šaj jekhethane te aktivirinen ane fremia ko dendo tan ja pale amalipe.

- **Socijalnikani kohezia**, uzal o vakeripe taro Konsilo e Europakoro, si ki relacia e kapacitetosa e amalipaskoro te arakhel šukar hali sa e dženenge, kerindo e averipa te oven tiknjarde thaj te našalel i polarizacia. O kohezivnikano amalipe si khedin ani savi sarine si tromale individue save so maškar peste dajandinena pumen jekh averesa ano realiziripe e jekhethane resarinenge prekal e demokratikane instrumentia.
- **Interesantnikane rigore** sis a e grupe thaj individualcoja save nisi minoritetnikano thaj butipaskoro kustikipe save khelena terminirime rola thaj interesu (“si interesirime”) ano maškarkulturnikano dialogo- majbarikane kreatoroja ke politike e radžengere thaj parlamentongere ke sa e nivevoja, lokalnikane thaj regionalnikane radža, organizacie e dizutnikane amalipaskere, e khedina e emingrantengere thaj e konfesiengere khedina, kulturnikane organizacie thaj mediumia, žurnalistoja thaj socialnikane partneroja.
- **Putarde radža** phandena thaj I themakiri radži thaj e politikane thaj vastaripaskere badania ko centralnikano, regionalnikano thaj lokalnikano nivo. O sikavdipe, thaj adjaar, astarela e dizakere konsiloja ja aver badania ke lokalnikane radža, sar thaj sa e juristikane thaj fizikane sime save so jekhajekh e privatnikane hakosa kerena putarde funkcie ja administrativnikane autoriziripa.
- **Integracia** (socijalnikani integracia, inkluzia) anela jekh dujedromengoro proceso thaj kapaciteto e manušengoro save so dživdinena ano jekhethane ko sa dikhindo o digniteto e sakone individuakoro, putardo šukaripe, pluralizmo thaj averipe, bizoralipe thaj solidarnipe, sar thaj oleskoro kapaciteto te lel than ano amalikano, kulturnikano thaj ekonomikano thaj poltikano dživdipe. Vov lela sa e aspektoja ko amalikano barjovipe thaj sa e politike. I integracia rodela te oven arakhle e kišle, sar thaj o arakhipa e hakoskoro sakoneske savo si aver, kreativnikano thaj inovativnikano.³ E efektivnikane politike baši integracia si trubutne te šaj te den e imigrantenge te oven phandle ko sa ano dživdipe thaj e fundavne baripa ke europikane amalipa thaj olengere kulturnikane kustikipa. I strategija baši integracia trubul te ovel ola obligativnikano astaripe sa e ranikengoro ko amalipe thaj te kerel inkluzia e socialnikane, politikane thaj kulturnikane aspektongoro. Ola trubul te patjivkeren o digniteto thaj o aver identiteto e imigrantengoro thaj ola trubul te len ko dikhipe ko keripe e politikengoro.
- **Merke tari pozitivnikani akcia** si merke save so so trubul te sikaven sa e našaldipa save so ikljovena taro rasakoro ja etnikano kustikipe, polo thaj

---

³ Programa baše aktivipa ande ko Sundaleskoro samito bašo socialnikani barjovipe ano 1995

aver arakhle karakteristike jekhe terminirime simakoro thaj si dende bašo promoviripe e saste thaj efektivnikane jekhajekhipaske, sar thaj jekhe hošipaske ja pale keripe buti ke manušikane hakoja.

Nane internacionalnikani jekhajekh zakoneskiri definicia palo termino minoriteto. Ano konteksto e Parne lileskoro akava termino si kori e terminirime sime, phandindo athe thaj e imigranten, save so preperena ki grupa savo peskere genjipasa si tikneder taro aver dživdutne thaj isi olen karakteristika peskere identitetosa, majbut peskere etnikane preperipasa, kulturasa, konfesiasa ja pale čhibasa.

2. Leljaripe e kulturikane averipaskoro

2.1 Pluralizmo, tolerancia thaj maškarkulturakoro dialogo

O Kulturikano averipe nane nevo čipotipe. I historia e Europakiri nišankerena ola e čhavdipa tare maškarkontinentalnikane migracie, redefiniripe e lineengoro thaj o asaripe e kolonijalizmoskoro thaj e multinacionalnikane imperiengoro. Ano thavdipe tare palune nekobor šeliberša, e amalipa save so kerde pumen upral e čekatipa e politikane plurazlizmoskoro thaj i tolerancia kerde amenge te dživdina e averipasa bizo te kera kreacia upral e bilele rizikoja baši socialnikani kohezia.

Ane palune nekobor decenie, i kulturikani diverzifikacia lelja pobaro dikhippe. I Europa cidela e emigrantengoro ano rodipe pošukar dživdipe thaj rodutne e azileskoro tare sa e agora e sundaleskoro. I globalizacia tinkjarda e thaneskere thaj e vaxteskere limitia ane dži akanutno bidikhlo razmeri. I revolucia ani ranik e telekomunikaciengiri thaj e mediumengiri- majbut prekal i čipota e neve komunikaciengere servisongiri sar Interneto- kerde e nacionalnikane kulturikane sistemoja sa pohevjjale. O barjovipe e transportoskoro thaj e turizmoskoro anda dži adava sa pobuter manuša te arakhen pumen sima ki sima, ko adava čhani pobuter thaj pobuter te kreirinen e šajdipa bašo maškarkulturikano dialogo.

Ani akaja situacia, o pluralizmo, i tolerancia thaj e buvle haljovipa si pobuter bare džanlipastar taro sa so sine abgleder adava.⁴ O europakoro kriso baše manuškane hakoja gindinela kaj o pluralizmo si kerdo upral o “čačikano leljaripe thaj patjivipe ko averipe thaj i dinamika e kulturikane tradicienge, etnikane thaj kulturikane identitetoja, konfesiakere haljovipa, artikane, literaturnikane thaj amalikane-ekonomikane idé e thaj forme”, thaj kaj “o harmonikano keripe jekhethani buti maškar e sime thaj e grupe aver identitosa si taro baro džanlipe bašo resipe e socialnikane koheziakoro”.⁵

Numa, o pluralizmo, tolerancia thaj e generalnikane haljovipa šaj ten a oven dosta: trubutne si proaktivnikane, gindime thaj generalnikane leljarde mangina bašo vastaripa e kulturikane averipasa. O maškarkulturikano dialogo si jekh tare majbare džanlipaskere instrumentoja ko resipe akale resarinakoro, bizo savi šaj te ovel phare arakhlo o tromalipe thaj o šukar hali sarinenge save dživdinena amare kontinentoste.

---

⁴ Bašo baro džanlipe e pluralizmoskoro, toleranciakoro thaj tromale gindipaskoro ane demokratikane amalipa dikh ko *Hendisajd mujal o Unisardo Thagaripe*, decizia taro 7 decembar 1976, Seria A n-ro 24, 49.

⁵ *Gorzelik thaj aver mujal Polska [GP]*, n-ro. 44158/98, 17 februaro 2004

2.2 Jekhipa e manuŝikane dignititeskoro

O averipe, uzal adava so vazdela o kulturnikano vitalnipe, thaj adjaar ŝaj te vazdel thaj e socialnikane thaj ekonomikane resipa. O averipe, kreativnipe thaj o inovativnipe savo so phandela i rota e averipaskoro, džikaj pale o najekhipa ŝaj, thaj adjaar, jekhethane te zurarel thaj te kreirinel e konfliktoja save so si bare džubgalipasa bašo manuŝikano digniteto thaj o socialnikano ŝukar hali. So si tadani o “lipilo” savo so ŝaj te phandel e manuŝen save so ulavena o kontinento?

E demokratikane baripa save so paŝljona ani funda ko Konsilo e Europakoro si univerzalnike: ola nane karaktetikane sade e Europake. Numa pale, e europakiri historia ko bimanuŝvalipe ano XX ŝeliberŝ kerda jekh ulavdo pathavipe baše fundamentalnikane baripena sakone individuake- manuŝikano digniteto. Palo Dujto lumiakoro maripe, e europikane nacionalnikane thema zurarde bareder thaj upralnacionalnikane arakhipa e manuŝikane hakojenje, save so sine telo vast sarinenge numa so si sade e preperutnenge jekhe terminirime naciake. Akava korpuso manuŝikane hakoja vazdela o digniteto sakone manuŝeske, avrial thaj upral e hakoja save so e individue hoŝinena sar dizutne ki jekh terminirime them.

Akava korpuso e manuŝikane hakojengoro zurarela amaro jekhethano manuŝvalipe thaj o jekh individualnipe sarinenge. I asimilicia ano jekh entiteto bizo angigaripe e averipaskoro ka anel jekh zorasa homogeniziripe thaj naŝalipe e vitalnipaskoro, džikaj pale, o averipe bizo jekhethano sa aŝtardo manuŝipe thaj solidarnipe na ka del jekhethano paŝjivkeripe thaj socialnikani inkluzia. Džikobor isi jekhethano identiteto, tadani trubul te ovel haljovdo kaj adava etoso ko paŝjivipe e jekhe dignitetoskoro tare sa e individue thaj o dostipe kori avera taro sundal. O dialogo thaj i koolaboracia si katle ano adava etoso.

2.3 Standardia thaj instrumentoja: resipe ko Konsilo e Europakoro ano thavdipe e anglederutne pandž deceniengoro⁶

O sasto europikano konsenzuso ovela dikhlo prekal e aver instrumentoja ko Konsilo e Europakoro: e konvencie thaj e phandle lafia maŝkar sarine ja pale dženja phuvja, sar thaj e rekomendacie, deklaracie thaj e gindipa.

I europakiri konvencia baše manuŝikane hakoja (1950 g.) te oven putarde sa e palomaripaskere rodipa e manuŝikane dignitetoskoro thaj kerda o Europakoro kriso baše manuŝikane hakoja, so ane peskere sakodivutne hakoja dela haljovipe e Konvenciakoro baŝi dud e avdisutne ŝartenge. **O Protokolo**

---

⁶ Dikh o dendipe- Tabela baŝi ratifikacia e klidarde konvencioanlnikane instrumentengoro.

n-ro 12 kori i Konvencia bašo arakhipa e manuškane hakojengoro thaj e fundavne tromalipangoro (2000) saikerela jekh generalnikano bidendipa e diskriminaciake. **O europakoro socialnikano phandlo lafi** (ando ano 1961 berš thaj revidirime ano 1996) putarde sikavela kaj e socialnikane hakoja si zurarde ano late thaj ovena dende sa e manušenge bizi diskriminacia. **I deklaracia bašo jekhipa e muršenge thaj e džuvljenge** (1988) ko Ministerikano komiteto dela vakerdipe kaj i poloskiri diskriminacia ani savi te si ranik sikavela nadendipe bašo patjivipe, hošipe thaj kerdipe e manuškane hakojengoro thaj olengere fundavne tromalipangoro. **I Europakiri konvencia bašo juristikano statuso e butjarne mogradengoro** (1997) anglodikhela kaj sa e butjarne migrantoja trubul te sikaven ko jekh čhani sar e themutnenca tare phuvja dženja.

I Evropakiri kulturnikani konvencia (1954) zurarela o “jekhethano kulturnikano kustikipe” e kontinentoskoro thaj o trubutnipe bašo maškarkulturnikano sikljovipe savo so ikljovela adalestar, džikaj pale, **i Europakiri konvencia baši prekalineakiri televizija** (1989) sikavela o vastnipe ko emitiripe e barjovipaskoro ki kultura thaj ko tromalo barjovipe e kulturakoro thaj bašo tromalo formiripe e gindipangoro. **I fremiskiri konvencia baše baripena ko kulturnikano kustikipe bašo amalipe** (2005) definirinela save čhaneste akava kustikipe ka šaj te vazdel o patjavipe thaj o haljovipe.

O Promoviripe thaj o arakhipa e averipaskoro ano ruhi e toleranciakoro sine i tema ki **Europakiri konvencia baše regionalnikane thaj minoritetnikane čhiba** (1992) thaj ki **Fremiskiri konvencia bašo arakhipa e nacionalnikane minoritetengoro** (1995). **I Čutra konvencia bašo prekallineakoro jekhethano butikeripe maškar e teritorialnikane khedina ha radža** (1980), i **Konvencia bašo participiripe e avralphuvutnengoro ano putardo dživdipe ko loklanikano nivo** (1992), thaj i **Europakiri konvencia bašo leipe than e terne manušengoro ano lokalnikano thaj regionalnikano dživdipe** (2003, revidirime) dikhela e pučipa ko leipe than ano putardo dživdipe ko lokalnikano nivo, thaj o butikeripe e Kongreseskoro ke lokalnikane thaj regionalnikane radža, konkretikane ani peskiri Štutgardeskiri deklaracia baši integracia e “avralphuvutnenge” (2003). **I Konvencia bašo angigaripe e kvalifikaciengoro taro učo sikljovipe ano europakoro regiono 1997) ko Konsilo e Europakoro thaj UNESKO** na dela te oven leleko dikhipe e avrutne faktorvoja sar so si i konfesia ja pale o statuso e kandidatengoro ko angigaripe e kvalifikaciengoro.

Anglo i **Faro Deklaracia baši strategija ko Konsilo e Europakoro bašo barjovipe ko maškarkulturnikano dialogo** (2005), o maškarkulturnikano dialogo ulo tema ki **Deklaracia e ministrongiri save so si džovapime e kul-**

turake ani Opatia (2003), džikaj pale olengere kolege taro sikljovipe kerjarde i tema ko maškarkulturnikano sikljovipe ani **Deklaracia tari Atina** (2003). E europakere ministroja saven sine autoriziripe ano resoro e ternengoro dende prioriteto ko sikljovipe baše manušikane hakoja, globalnikano solidarnipe, transgornacia e konfliktengiri thaj maškarkonfesionalnikano keripe buti ani Budimpešta 2005. Ano maškarkarvaxt, tare 1980-to berša, o Parlamentarnikano khedipe ko Konsilo e Europakoro anda jekh baro butipe e rekomendacijengoro, rezolucijengoro, debatengoro baše aspektoja ko maškarkulturnikano thaj maškarkonfesionalnikano dialogo.⁷ O Akciakoro plano savo so sine ando ko Trinto samito e čekatnengoro ke thema thaj radža kerda iniciacia te oven kerde e strategije bašo vastaripe thaj promoviripe e kulturnikane averipaskoro paralelnikane osiguripaskere ki kohezia ane amalipa thaj denda dumo ko maškarkulturnikano dialogo, phandindo athe haj i konfesiakiri dimenzia.

O Konsilo e Europakoro, thaj adjaar kerela buti thaj sar maškaradžakiri organizacia thaj isi ole asari sekote ani lumia prekal e mehanizmoja bašo deletipe, akciakere programe, keripe buti baše terminirime politike thaj kolaboracia peskere maškarnacionalnikane partnerenca. Vare džanlipastar si thaj i **Europakiri komisija mujal o rasizmo thaj bitolerancia (ECRI)**, savi so sikavela o ikljovipe e rasizmoskoro thaj sa e formengoro ki bitolerancia thaj i diskriminacia ane phuvja-dženja, kerela Generalnikane rekomendacie baše politike thaj butja jekhethane e dizutnikane amalipasa ko vazdipe e putarde minsakoro. ECRI ikerela e savaxtune kontaktoja e Sekretariatoso ko Komitetto ko UN bašo eliminacia e rasakere diskriminaciasa (CERD), o Ofiso baše demokratikane institucie thaj manušikane hakoja (ODIHR) ko OSCE thaj i Agencia baše fundamentalnikane hakoja (FRA) ki Europikani unia. Cekatime, o **Komesaro baše manušikane hakoja ko Konsilo e Europakoro** khela bare džanlipaskiri rola ko promoviripe e sikljovipaskoro, minsalipaskoro bašo thaj patjivipe e manušikane hakojevengoro. **Europakiri komisija baši demokratia prekal o hako (a.v.Veneceiakiri komisija)**, o kosiliarnikano badani ko Konsilo e Europakoro baše konstitucionalnikane pučipa, khelela i majbari rola ano anipe e konstitucionalengoro save so si jekhajekh e standardonca ko konstitucionalnikano kustikipe e Europakoro thaj majbut sikavela peskiri poza phandli e hakojenca e minoritetonca. **“O Centro Utarig-Mesmerig”** barilo ko but baro than bašo keripe dialogo maškar e kulture thaj purt maškar i Europa thaj olakere regionoja.

---

⁷ Dromaripe kori e alusarde rekomendacie ko Parlamentarnikano khedipe šaj te oven arakhle thaj ano Džipherdipe.

2.4 Rizikoja e na-dialogoskere

E rizikoja taro nanipe e dialogoskoro trubul te oven lele ko dikhipe. O nanipe e dialogoskoro kerela lokheder keripe e stereotipikane sikavipaskoro e averenge, kerela klima ko jekhaverikano bipatjavipe, bišandipe thaj bihošipe, labarela e minoritetoja te oven viktimale buznya, thaj ko sa vazdela o bitoleriripe thaj i dikriminacia. O nanipe e dialogoskoro ane fremia jekhe amalipaskoro thaj maškar e amalipa šaj te kerel, ane disave čipote, jekh šukar klima bašo ikljovipe thaj labaripe e terminirime rigengoro, ko ekstremizmo, thaj dži terorizmo. O maškarkulturnikano dialogo, phandindo athe thaj o maškarkulturakoro nivelu, si diso biaverčhando e pašutnenge.

O phandipe e vudareskoro angle but riga šaj te del sade tikno arakhipa. O cidipe ke adjaar vakerde šandale lačhipa ko eksluziakoro amalipe šaj te anel dži pharo konformizmo. O annipe e dialogoskoro cidela sa e resle šukaripa save so anena e neve kulturnikane startoja, save si trubutne bašo personalnikano thaj amalipaskoro barjovipe ani lumia e golobalizaciakiri. E khedina savende isi segregacia thaj i leli eksluzia kerena klima savi so majbut si dušmanikane hošipasa kori o korkoripe e individualkoro thaj kori o bidendo hošipe e manušikane hakojuengoro thaj e fundavne tromalipangoro.

O nanipe e dialogoskoro na lela ko dikhipe e sikle lekcije taro kulturnikano thaj politikano kustikipe ki Europa. I europakiri historia sine šandali thaj produktivnikan sakana kana sine čačutno mangipe bašo lafi e amare pašutnenca thaj baši kolaboracia bašo nakhipe prekal e linee e ulavdipaskere. Kodova majbut legarela sine kori e manušikane cidipa, sakana kana na sine putardipe kori e aver. Jekhutno o dialogo anela e manušenge te dživdinen sar jekh ano averipe.

3. Ideakoro pervazi

3.1 I idea bašo maškarkulturnikano dialogo

Baše resarina e Parne lileskoro, o maškarkulturnikano dialogo haljovdovela sar proceso savo si kerdo tari putardo thaj dignitetnikano averipa e gindipangoro maškar e individue thaj grupe saven isi aver etnikano, kulturnikano, pathavipaskoro thaj čhibakoro kustikipe thaj kustikipe upral i funda ko jekhethano haljovipe thaj patjivipe. Oleske si trubutno te ovel ole tromalipe thaj kapaciteto ko vakerdipe, sar thaj marzi/volja baše kapacitetoja bašo šunipe e avere gindipaskoro.

O maškarkulturnikano dialogo dela dendipe kori i poltikani, socialnikani, kulturnikani thaj ekonomikani integracia thaj kohezia ko kulturnikano averipaskoro amalipe. Vov arakhela o jekhipe, o manuškano digniteto thaj o hošipe e butjakoro bašo jekhethano resipe. Vov mangela te kerel pohor haljovipe ke aver dikhpa ko sundal thaj e praktike, barjovipaskoro šajdipa thaj transformacia e individuakoro, thaj kori o anglipe e toleranciakoeo thaj maškarpeskoro patjivipe.

O maškarkulturnikano dialogo šaj te del dendipe baše nekobor resarina, ane fremia ki primarnikani resarin bašo promoviripe e saste patjivipaske ke manuškane hakoja, demokratia thaj radžipe e hakoskoro. Vov sikavela trubutno karakteripe ke inkluzivnikane amalipa ane save nijekh nane marginalizirime ja pale ignoririme. O maškarkulturnikano dialogo si baro instrumento bašo mašakripe thaj šandipe: prekal o kritikano thaj konstruktivnikano mangipe te oven nakhavde e kulturnikane ulavdipa, vov kerela buti e realnikane pharipanca ke amalikane ulavdipanca thaj e bisigurnipasa, a ko jekh thaj vazdela i integracia thaj i socialnikani kohezia. O tromalipe e alusaripaskoro, tromalipe e vakeripaskoro, jekhipe, tolerancia thaj o jekhaverikano patjivipe e manuškane dignitetoskoro si kotor tare legarutne čekatipa ko akava dikhipe. Bašo sukcesialo maškarkulturnikano dialogo si trubutno te oven arakhle e principoja ki demokratikani kultura- maškar aver, o tromalo gindipe, o mangipe bašo legaripe e dialogoskoro thaj dendipe e averenge te sikaven peskere gindipa thaj poze, kapacitetoja bašo šandikano soluciripe e konfliktegoro thaj lelpe e fndirime argumentongoro e averengere. Vov dela kori o barjovipe e demokratikane stabilnipaskoro thaj kori o maripe mujal e prejudicie thaj e stereotipoja ano putardo dživdipe thaj ano politikano diskurso, sar thaj kori o vazdipe thaj keripe e koaliciengoro maškar e vaerver kulturnikane thaj konfesiakere khedina, thaj uzal adava, šaj te vazdel thaj činavel o čipotipe ja eskalacia e konfliktengoro- maškar aver thaj ane postkonfliktikane situacie ja pale sitiacie ke “pahome konfliktoja”.

Haljovdovela, kaj nane lokhe činavipa. O maškarkulturnikano dialogo nane drab sa e nasvalipange thaj nane te ovel džovapi ke sa e pučipa thaj trubul te dikava o fakto kaj oleskoro keripe buti šaj te ovel limitirime. But fare ovela sikavdo, hakosa, kaj o dialogo adalenca save so na mangena te ovel dialogo si bišajutno, thaj uzal adava so adava na lokharela e demokratikane amalipen tari obligacia savaxt te den šajdipe bašo dialogo. Tari aver rig, pale, o dialogo adalenca save so mangena te len than ko dialogo, na ulavela olen, ja pale na ko sastipe, e ‘amare’ baripena te šaj te oven sikavde sar cidutni nuka ko jekh bareder proceso e interakciakoro, ko savo agor ka šaj te ovel reslo phandlo lafi bašo džanipe thaj o praktikano resipe e baripangoro e manuškane hako-jengoro, demokraiakoro thaj radžipaskoro e hakoskoro.

3.2 Keripe identiteto ano multikulturnikano trujalipe

O manuškano digniteto e individuakoro pašljovela ano amalipe. I individua sar asavki, pale nane homogenikano amalikano aktero. O amro identiteto, pali definicia, nane adava so na kerela te oven jekh sar e avera, numa adava so kerela amen te ova jekhutne. O identiteto sikavela kompleksnikani thaj kontekstualnikani hošime kombinacia tare pobuter elementoja.

O tromalipe e alusaripaskoro e personalnikane kulturakoro si fundavno thaj sikavela jekh tare centralnikane aspektoja ke manuškane hakoja. Sakone isi hako, ano jekh vaxt ja ane but faze tareo peskoro dživdipe, te ovel olen aver kulturnikane mangina. Thaj uzala adava so sakoja individua, dži terminirime mera, si produkto peskere kustikipaskoro thaj socialnikane kustikipaskoro, ane nevezaxtune demokratie sakone isi hako te barvalkerel peskoro identiteto prekal integriripe e aver kulturnikane mangipangoro. Nijekh na trubul te ovel astardo, mujale peskoro mangipe, ane pervazia tari terminirime grupa, khedin, sistemo tare gidndipa ja dikhipa ko sundal, numa trubul te ovel tromalo te cidel pes tare anglederutne thaj te lel neve terminante- telo šarti thaj ola te oven jekhajekh e univerzalnike baripanca ke manuškane hakoja, demokratia thaj radžipe e hakongoro. O jekhethano putardipe thaj o ulavdipe si biulavde aspektoja ko pobuter farengere kulturnikane terminantenge. E solduj jekhethane kerena e normativoja ko dživdipe save so ovena kerde e individuakere thaj e grupengere, save so tromale šaj te hošinen ane peskere kulture, ko so o jekhutno anglošarti si te ovel patjivipe e averengoro.

O Maškarkulturnikano dialogo, uzal adava, si jekh bare džanlipaskoro proceso ano vastaripe e butefarengere terminantenge ano multikulturnikano trujalipe. Vov sikavela mehanizmo bašo jekhajekhipa e neve identiteta, ano džovapi ke neve širdipa thaj eksperience, savenca ovela lelo neve nišania

ko identiteto e personakoro bizo voj te ikalel pes tare peskere darhia. O maškarkulturnikano dialogo dela olen dumo te našalen e pharipa e politiken-goro ko identiteto thaj te ačhoven putarde baše mangina ko modernikano amalipe.

3.3 Поранешни пристапи кон културната разновидност

Ano majbaro kotor tari europakiri nacionalnikani them, ano periodo taro 1879 dži 1945, sas buvljardi i teza kaj sareine so dživdinena ane linee ki jekh terminirime them trubul te oven asimilirime e butipaskere etosea, thaj sasti katlin generacie si socializirime ko akava čhani, prekal, maškar aver, nacionalnikane thaj dajekh far nacionalisitikane ritualoja. Numa, ane palune duj šeliberša, thaj adjaar, resle thaj aver, pozitivnikane experience, misaleske, bašo vaxt tare terminirime periodoja tari historia e centralnikane thaj disorigane Europakoro, so dela emen dumo te haljova sar e aver culture thaj religie šaj te resen šandikano jekhethano dživdipe jekhethane toleranciasa thaj patjživipasa.

Ano kodova so ulo o ratjorigutno kotor tari ulavdi Europa, o imigrantikano eksperiencie si jekhe gindipasa e neve konceptosa taro amalikano lačharipe, [endžardo sar multikulturalizam. Akava koncepto lela than bašo politkano pendžaripe ko so angleder ovelas gindime bašo specifikano etoso e miniretitetengere khedinengoro ko jekh nivelu e butipaskere “sahibenca”. Thaj uzal adava so akava bidujgodjale sikavela radikalnikano cidipe taro asimilacionizmo, o multikulturalizmo, ko sa sikavelas i jekh adaja sematikani koncepcia bašo ulavdipe e amalipaskoro ko buti[askoro thaj minoritetnikano, averkerindo pe jekhutno ano adava so o minoriteto dela olenge hako te ulavdel pes taro butipe e dživdutnengoro, ko than te asimilirinel pes olestar.

Akaja paradigma sas čhudime e **Deklaraciasa tari Opatia (2003)**. Voj definirinela o kulturnikano averipe, vakerindo kaj “akava principo našti te ovel kerdo sade ano dikhipe e e “butipaskoro” thaj e “minoriteteskoro”, adaleske so akava modelo ulavela e aver kulture thaj khedina thaj olen dela kategorizacia thaj khuvela olen e žigosa ki jekh statikani pozicia dži adaja mera so o socialnikano relaciripe thaj e kulturnikane stereotipoja upral i funda ko statuso e jekhutne grupengoro. E identitetoja save so kotorvale ovena jekh upral aver nane mujal jekh aver: numa mujal, ola sikavena pumen sar hango ko zoralipe thaj sikavena kaj si šajdipa bašo keripe kejhethane funde.

Thaj uzal adava so si kerde šukar iradenca, avdive but džene gindinena kaj o multikulturalizmo vazdinda pobuter i segregacia ano amalipe thaj o jekhac-erikano bihavljovipe, kaj anda bašo cidipe e hakojengoro e indiviiduakoro,

majbut e džuvljakoro, ane pervazia e minoritetnikane khedipangoro, adaleske so vov kerela tretmano sar jekhutno kolektivnikano aktero. O kulturnikano averipe ke nevevaxtune amalipa trubul te ovel astardo sar empirikano fakto. Bizo te ovel dikhlo adava, jekh tare teme so savaxt ovena vakerde ano thavdipe e konsultaciengoro sine kaj o multikulturalizmo si politika so na anela mudripe/šandipe baše pučle manuša.

Nijekh akale duje modelondar, i asimiliacija ja pale o multikulturalizmo, na ovena kerde korkori pester thaj ko sa ani savi te si them. Disave elementoja olendar ovena kombinirime e aspektonca ki nevi maškarkulturnikani paradigma, so integririnela majšukar e solduj modeloja. Taro modelo e asimilaciakoro voj lela o fokusso e individuakoro; taro multikulturalizmo lela o pendžaripe e kulturnikane averipaskoro. Voj dela thaj nevo elemento so si bare džanlipastar baši integracia thaj socialnikani kohezia- dialogo savo so ovela fundirime ko jekh digniteto thaj jekhethane baripa.

3.4 Anglošartia bašo maškarkulturnikano dijalog

3.4.1 Manušikane hakoja, demokratia thaj radžipe e hakoskoro

E Univerzalnike baripa save so si leljarde kotaro Konsilo e Europakoro sikavena anglošarti bašo maškarkulturnikano dialogo. Nane šajutno nisavo dialogo džikobor isi patjavipe ko jekhipe e digniteteskoro ke sa e manušikane dživutre, manušikane hakoja, radžipe e hakoskoro thaj e demokratikane principoja. Akala baripa, thaj majbut e patjivipa e tromalipaskoro ko vakeripe thaj e aver fundavne tromalipa, si garancia kaj nijekhe nane te ovel dominacia thaj, uzal adava, generalnikane si šukar bašo osiguripe kaj o dialogo legarela kori o baripe e argumentengoro, ko than e argumentengoro e zoreskoro.

Adaleske so o patjivipe e manušikane hakojaengoro savaxt ovela anglokerdo, trubul te ovel reslo jekhethano balansiripe ano dikhipe ki relacia kori e maškarkulturnikane pučipa. O sadano hako ko Europakoro sudo baše manušikane hakoja thaj e praktike ke supervizornikane badania sar so si ECRI ja pale o Konsiliarnikano komiteto ki Fremiskiri konvencia bašo arakhipa e nacionalnikane minoritetengere sikavena sar šaj adava balanso te ovel reslo ani praktika.

Našti te ovel akhardo ke etnikane, kulturnikane, religiakere ja pale čhibakere terminante ja pale tradicie te šaj te oven cidime e individue ano realiziripe ke peskere manušikane hakoja ja pale te ovel činavdo olengoro džovapime

leipe than ano amalipe. Akava principo ovela kerdo majbut ke hakoja ten a oven viktimoja ki poloskiri diskriminacia ja pale aver forme e diskriminaciakere, ke hakoja thaj interesoja e čhavengere thaj ternengere, thaj ko tromalipe e praktikiripaskoro ja pale biprakticiripaskoro ki jekh terminirime konfesia ja pale patjavipe. O phagipe e manušikane hakojegoro, sar misal, zoresa prandina, “bilačhipa bašo čhamjalipe” ja pale ikaldipe e genitaliengoro našti te ovel šukaripaske dikhlo ani nijekh čipota, bizo te ovel dikhlo o kulturnikano konteksto.⁸ Thaj adjaar, e normativoja- realnikane ja pale ikalde e godjatar- e “dominantikane kulturakere” našti te oven labarde sar šukar dikhle baši diskriminacia, vakeripe e bimangipaskoro ja pale savi te si forma e diskriminaciakoro upral i funda e konfesiakoro, rasakoro preperipe, etnikano preperipe ja aver identiteto.

I demokratia si funda ko amaro politikano sistemo, thaj e dizutne ceninena thaj sar politikane akteroj, ko than sade sar amalikane bitia save so dena dumo kori, ja pale labarena e e lačhipa taro šukaripe e naciakoro. I demokratia si ano vadipe adaleske so voj dela dumo e individualconge te oven identificirime e amalipasa ane saveste si džene thaj adaleske arakhela legitimnikano proceso bašo anipe decizie thaj keripe e radžakoro. O anglipe ko Konsilo e europakoro ano thavdipe e palune duje deceniengoro si majlačho fakto baši zur e demokratiakiri. O kritikano thaj o konstruktivnikano dialogo, so korkori pestar si temelime demokratikano standardo trubul te lel ko dikhipe sa e aver demokratikane principoja sar so si o pluralizmo, inkluzia thaj o jekhipe. But bare džanlipastar si o dialogo te astarel o ruhi e demokratikane kulturakoro thaj olakere generalnikane elementoja: o patjvipe e participantengoro thaj olengoro keripe buti ko rodipe thaj leipe e jekhethane fundakoro.

E fundavne standardoja ko radžipe e hakoskoro ane demokratikane amalipa si but bare džanlipaskere elementoja ano pervazi ano savo o maškarkulturnikano dialogo šaj te luludinel. Ola arakhena putardo ulavdipe e radžakoro, juristikano sigurnipe thaj kekhipe sarinengoro anglo zakonoja. Ola na dena e putarde radža te anen stihikane thaj diskriminatormikane decizie, thaj dena garancia kaj e individue savengere hakoja sine phage šaj te roden zakoneskoro arakhipe taro sudoja.

3.4.2 Jekhutno digniteto thaj jekhaverikano patjavipe

O maškarkulturnikano dialogo isi ole reflektivnikano karaktero, ano savo sakova šaj te dikhel korkori pes tari dikhli nukta e averenegiri. Ke temeloja e

---

⁸ Bašo ikaldipe e džuvljane genitaliengoro. Dikh Kolins thaj Akaziebiev mujal i Švedia, decizia n-ro 23944/05 tarp mart 2007

baripangere ko Konsilo e Europakoro, akaleske trubul te ovel demokratikani arhitektura savi so ovela pulime e patjivipasa e individuakoro sar manuŝikano dživutro, reciprositetnikano angigaripe (uzal save ovena angigarde e avera sar jekh barikane), thaj o bipartime resipe (uzal savo so sa e rdoiap si subjekto ke normativoja so jekh si bare džanlipastar sarinenge).

Akava sajjiale kerela avrial e lineatar o maŝkarkulturnikano dialogo tare anglederutne modeloja. Aver so si e asimilaciatar, o maŝkarkulturnikano dialogo sikavela kaj e putarde radža trubul te oven bipartime thaj te našalen e tenzie maŝkar o aver khedina, ko than te eljaren sade taro butipaskoro etoso. Aver so si taro multikulturalizmo, pale vov dela gndipa baŝo jekhethano so generalnikane na mukhela than baŝo moralnikano relativizmo. Baŝo averipe e duje modelongoro, pendžarena i klidardi rola e jekhethanipaskoro ano dizutnikano amalipe ano savo, upral i funda ko reciprocnikano angigaripe, o multikulturnikano dialogo ŝaj te kerel solucie e pharipangoro taro sakodivutno dživdipe ko čhani savo so i radži korkori našti te arakhel solucia.

O jekhipe thaj o jekhethano patjivipe si bare džanlipaskoro materialo baŝo keripe e maŝkarkulturakere dialogoskoro thaj si ane generalnikane džanlipa baŝo cidipe e pharipangoro baŝi leskiri realizacia. Ani čipota kana o anglipe kori o jekhipe si limitirime, e socialnikane tenzie ŝaj te oven manifestirime ani kulturnikani arena, thaj te si e ŝerutne sebestia save so paŝlovena ano disavo aver than, thaj e korkori e kulturnikane identitetoja ŝaj te oven labarde baŝo žigosipe.

3.4.3 Jerikano jekhipe

O jekhipe e džuvljengoro thaj e murŝengoro si jekh tare fundavne pučipa ano amalipe save so ovena averkerde, sar so sine vakerdo ki 5-to Europakiri ministerikani konferencia baŝo jekhipe e džuvljengoro thaj e murŝengoro (2003). Voj sikavela o generalnikano elemento ki demokratia. O jerkano jekhipe si saikerdo kotor tare manuŝikane hakoja thaj i diskriminacia upral i funda ko jeri thaj si pharipe baŝo hoŝipe e manuŝikane hakojengoro thaj e tromalipangoro. O patjivipe e manuŝikane hakojengoro e džuvljengoro si bizivakeripaskiri funda ki sakoja diskusia baŝo kulturnikano averipe.

Numa, o maripe mujal o jerikano najekhipa na trubul te kerel garavdo keripe e stereotipengoro. Bare džanlipaskoro si te ovel vakerdo o nalegitimnipe e dikhipasa ke “minoritetnikane khedipange” e “jerikane bijekhipaskoro”, sar thaj ani khedin ko “sahibi” sa te ovel perfektikano thaj sa te ovel phandlo e minoritetenca thaj e manuŝenca ke terminirime religie thaj si problematikane. E jekhethane eksperince ano dikhipa e jerikane pučipangoro ŝaj te den dumo

ano nakhavipe e ulavdipangoro ano jekhethano bašo fakto so nijekh khedin nane ola monopolo upral o jerikano jekhipe ja bijekhipe.

I jerikano jekhipe dela pozitivnikani dimenzia ko maškarkulturnikano dialogo. O kompleksnipe e identitetoskoro e individuakoro anela solidarnipe so si bigindime ane fremia ke stereotipikane perspektive ki jekh khedin. Korkori o fakto so o jerikano bijekhipe si sahno pučipe anela kaj e maškarkulturnikane proektoja so phandena e džuvljen save so preperena ke “minoritetnikane” thaj “butikane” khedinengoro šaj te del dumo bašo upraltamiripe ke jekhethane eksperience.

I revidirime strategia baši socialnikani kohezia ko Konsilo e Europakoro putarde sikavela kaj o jekhipe e džuvljengoro thaj e muršengoro si fundamentalnikane džanipaskoro thaj sikavela but bare džanlipaskiri obligacia. Voj vazdela “o phandipe e jerikane perspektivakoro ene čekatune thavdipa ko amalipa” ani ranik e socialnikane koheziakoro, a akava trubul te ovel sikavdo ke sa e segmentoja ko maškarkulturnikano dialogo.

3.4.4 Peravipe e barierengoro save so čhinavena o maškarkulturnikano dialogo

Isi but bariere bašo maškarkulturnikano dialogo. Jekh kotor olendar si rezultato ke pharipa ani komunikacia ke nekobor čhiba. E aver si ki relacia e radžasa thaj e politikasa: diskriminacia, čororipe thaj labaripe- eksperience save so majbut hošinena e sime save so preperena ke marginalizirime ja pale teljarkerde hakojengere grupenge- sikavena strukturakere bariere bašo dialogo. Ane pobuter europakere amalipa šaj te oven arakhle grupe thaj politikane organizacie save so kerena propagiripe bimangipe kori e “aver”, kori e “avralphuvale” ja pale kori e terminirime konfesiakere identitetoja. O rasizmo, ksenofobia, bitolerancia thaj sa e aver forme e diskirminaciakere ano sahnipe čhudena i korkori idea ko dialogo thaj sikavena jekh savaxtuno damkeripa bašo leste.

3.5 Konfesiakiri dimenzia

Kotor taro barvalo kulturnikano kustikipe ki Europa kerela katlipe tare konfesiakere, sar thaj sekularnikane, idee bašo gindipe e dživdipaskoro. O Hristianipe, Judaizmo thaj Islamo, e saste katlipanca ko sikavdipa peskere fremengere, isi olen zoralo asari upral o amaro kontinento. Numa, pale e konfliktoja si kerde e konfesiakere ulavdipanca ani khedin thaj si karakteristike sar ko durutno, adjaar thaj ko paše naxhipe ki Europa.

O tromalipe e gindipaskoro, minsakoro thaj e religiakoro si jekh tare funde ko demokratikano amalipe thaj si arakhlo e dženesa 9 ki Europakiri konvencia baše manuškane hakoja. Akava tromalipe sikavela jekh tare majbare elementoja save so sip handle e identitetosa e patjavutnengoro thaj olengoro dikhipe bašo dživdipe, a ko jekh thaj adava si phandlo e ateistonge, agnostikonge, skeptikonge thaj biterminialenge. Thaj uzal o garantiripe akale tromalipaske, o dženo 9 dela limitiripe ko vakeripe akale tromalipaskoro telo terminirime šartia. O pučipe ko vakeripe e konfesiakere simbolengoro ke putarde thana, majbut ano sikljovipe, ulo dikhlo tari rig e Europakere sudoskoro baše manuškane hakoja.⁹ Dikhindo kaj isi relativnikano nanipe e konsenzus-eskoro so si phandlo akale patjavipaskere pučipanca maškar e phuvja-dženja, o Sudo sine ole mangipe te del e themenge baro- numa na thaj bilimitirime-than (diskrecia) bašo ocenipe akale pučipangoro.

O pučipa savenge dela decizia o Konsilo e europakoro thaj e pučipa taro interesu e konfesiakere khedinengoro ani bari mera ovena jekh upral aver: manuškane hakoja, demokratikano dizutnipe, promoviripe e baripangoro, šandipe, dialogo, sikljovipe thaj o solidaripane. Ano thavdipe e konsultaciengoro sine vakerdo konsenzuso kaj i obligacia korkori e patjavipaskere khedinengoro, prekal o maškarkulturnikano dialogo, te den peskoro dendipe bašo pošukar maškarpeskoro haljovipe ke aver kulture.

I bare džanlipaskiri rola e konfesiakere khedinengiri phandli e dialogosa anela kaj trubul te keren zor ani akaja ranik maškar e konfesiakere khedina thaj e themakere radža. O Konsilo e Europakoro si akana dendo kori o pheripe akale resarinakoro prekal e aver iniciative ko Parlamentarnikano khedipe thaj e seminaria ko Komesaro baše manuškane hakoja, savo, taro 2000 berš nakari, khedela ko jekh than e prezententon tare konfesiakere khedina, resarinasate pherel olengiri buti e pučipanca saven so kerjakerela o Konsilo e Europakoro. O praktikipiripe e konfesiakoro si kotor katar o nevezaxtuno dživdipe thaj adaleske našti thaj na trubul te ovel ačhavdo avrial e sferatar e interesongoro ke themakere radža, bizo te ovel dikhlo adava sar i them trubul te arakhel peskiri rola ko neutralnikano thaj bipartime organizatoro ko praktikipiripe sa e religiengoro, konfesiengoro thaj patjavipaskoro.¹⁰ „I Deklaracia taro Forum ki Volga” (2006)¹¹ rodela taro Konsilo e europakoro

---

⁹ Dikh *Kurtulmus mujal i Turkia* n-ro 65500/01, decizia taro 24 januaro 2006; *Lejla Sahin mujal i Turkia*, andi decizia taro 10 novembar (Baro žiri); *Dahlab mujal i Švajcaria*, decizia taro 15 februaro 2001

¹⁰ Dikh *Lejla Sahin mujal i Turkia (BŽ)*, n-ro 44774/98, andi decizia taro 10 novembar 2005, 107.

¹¹ Agordo dokumento ki Maškarthemutni konferencia bašo “Dialogo e kulturengoro thaj maškar-konefaiskiri kolaboracia” (Forumo ki Volga), Nižnij Novogorod/Rusiakiri federacia, 7-9 septembar 2006, (šaj te ovel arakhlo ko www.coe.int/dialogue).

te ŝirdel “putardo, transparentnikano thaj niĉalo dialogo” e konfesiakere organizacienca, ani savi funda trubul te oven arakhle e univerzalnike baripena thaj e ĉekatipa. Akava ŝaj te labarel e ekperience taro resipe e organiziripaskoro e rotame mesaljengoro save so disave phuva- dženja lele sar forme baŝo legaripe e dialogoskoro e konfesiakere khedinengoro. **I Deklaracia taro San Marino** (2007)¹² baŝi konfesiakiri dimenzia ko maŝkarkulturnikano dialogo zurarela kaj e religie ŝaj te zuraren thaj anglokeren o dialogo. Voj definirinela o konteksto sar jekhethani ambicia baŝo arakhipe e manuŝikane digniteteskoro e individuajoro prekal o anglipe e manuŝikane hakoĵengoro, phandindo athe thaj o jekhipe e dĵuvljengoro thaj e murŝengoro, baŝo anglipe e socialnikane koheziakoro thaj o arakhipe e jekhethane halĵovipaskoro thaj patĵivipaskoro. Ani **Deklaracia taro San Marino** e prezententonge ko konfesiakoro thaj e dizutnengoro amalipaskoro dende seljami e zainterisiripaske taro Konsilo e Europakoro ki akaja ranik; thaj ola pendĵarde o fakto kaj o Konsilo e Europakoro ka aĉhol neutralnikano kori e aver religie dĵikaj pale arakhela o tromalipe e gindipaskoro, minsakoro thaj religiakoro, hakoĵa thaj obligacie ke **sa** e dizutne, thaj o jekhutno adhinalipe e themakere thaj e religiengere. Ola gindinena kaj isi trubutnipe baŝe jekhajekhutne forumoĵa savende ka ovel dikhlo o asari e konfesiakere praktikakoro upral e aver ranika so si leljarde e putarde politikenca, sar, misaleske, o sastipe thaj o sikljovipe, bizi dizkriminacia thaj si but trubutno patĵivipe e hakoĵengoro e simengoro save so nane patĵavutne. E sime saven so isi bikonfesiakere dikhipa ko sundal isi olen jekh hako te den, jekhethane e konfesiakere prezententonca, kori diskusia baŝe moraloskere funde e amalipaskoro thaj te oven involvirime ane forumoĵa baŝo maŝkarkulturnikano dialogo.

Ko 8 Aprilo 2008 berŝ o Konsilo e Europakoro kerda organiziripe, upral i eksperimentalnikani funda, deipe thaj leipe e gindipaskoro baŝi konfesiakiri dimenzia ko maŝkarkulturnikano dialogo ki tema “Sikljovipe e religioznikane thaj patĵavipaskere ĉaĉipangoro. Instrumento baŝo resipe e dĵanipaskoro baŝe religie thaj konfesiakere vakerdipa ano sikljovipe; dendin kori o sikljovipe ane ranika ko demokratikano dizutnipe, manuŝikane hakoĵa thaj maŝkarkulturakoro dialogo.” Ano “deipe-leipe” lele than e phuvĵa dženja ko Konsilo e Europakoro thaj e phuvĵa saven isi statuso sar observeria, sar thaj e institucionalnikane partneroĵa ki akaja organizacia, Europakiri komisia, prezententoĵa tare religie save so si tradicionalnikane leipasa than ani Europa thaj e aver konfesiakere vakerdipa, prezententoĵa tare religie save so tradicionalnikane si ani Europa thaj aver konfesie, prezententoĵa tare biradĵikane organizacie, kespertoĵa thaj prezententoĵa tare mediumia. Adava sine jekh

---

¹² Agorurni deklaracia ki Europakiri konferencia baŝe “religiakere dimenzie ko maŝkarkulturnikano dialogo” San Marino, 23 thaj 24 aprilo 2007 berŝ (ŝaj te arakhen ko www.coe.int/dialogue).

inovativnikano thaj eksperimentalnikano arakhipe, saveskiri šerutni resarin sas o anglipe thaj o barjovipe e fundavne baripangoro ko konsilo e Europakoro- patjivipe e manuškane hakojengoro, anglipe e demokratiakoro thaj radžipe e hakoskoro ko adava čhani so ka ovel dendo arakhipe thaj jekhethano patjivipe, putardi minsa, tolerancia thaj haljovipe ane fremia e europakere amalipaskoro. Akava aktivipe pašarkerda e prezententon e religiengere thaj e aver akteroja taro dizutnikano amalipe, phandindo athe thaj e prezententon tare aver konfesie, trujal akaja resarin, prekal olengoro involviripe ko putardo thaj transparentnikano dialogo ki tema savi so so darhime ane adala baripa. I resarin akale arakhipaskiri na sine te putarel telogikani debata, thaj na te kerel kreacia sar fremi bašo maškarkonfesiakoro dalogo.

Uzal o dialogo maškar e themakere radža thaj e konfesiakere khedina, save so trubul te oven vazdime, isi thaj trubutnipe bašo dialogo maškar e korkori sa e konfesiakere khedina (maškarkonfesiakoro dialogo). O Konsilo e Europakoro but fare pendžarela sine o baripe ko maškarkonfesiakoro dialogo, so nane direktikane ani umal oleskere autoriziripangoro, sar kotor taro maškarkulturnikano dialogo thaj denda olenge kuražo e konfesiakere khedina te len aktivnikane than ano anglipe e manuškane hakojengoro, demokratiakoro thaj radžipaskoro e hakoskoro ani multikulturnikani Europa. O maškarkonfesiakoro dialogo šaj, thaj adjaar, te del dumo bašo resipe e ziraleder konsenzusoskoro ano amalipe phandlo e solucienca baše socialnikane pharipa. Uzal adava, o Konsilo e Europakoro diklja o trubutnipe maškar e konfesiakere khedinengoro thaj e filozofikane dromengoro (maškarkonfesiakere thaj intrafilozofikano dialogo), ano majtikno vast e resarinasa te del šajdipe e themakere radženge te keren komunikacia e autorizirime prezententonca ke religie thaj o šajdipe save so rodona te oven angigarde ano jekhutno nacionalnikano zakonoanipa.

4. Pandž resipa kori e politike bašo anglipe ko maškarkulturnikano dialogo

Isi pandž aver, numa pale maškarpeste phandle, aspektoja e anglipaskere ko maškarkulturnikano dialogo so phandena o sasto spektaro tare zainteresirime riga. Vov adhinela taro demokratikano vastaripe e kulturnikane averipasa. Vov rodela leipe than thaj demokratikano dizutnipe. Vov rodela keripe buti ko maškarkulturnikane džanipa. Rodela putardo than bašo dialogo. Ko agor, vov trubul te vazdel o maškarnaciengoro nivo. Sine putarde thaj testirime iniciative baše sa e 5 aspektoja.¹³

4.1 Demokratikano vastaripe e kulturnikane averipasa

4.1.1 Politikani kultura savi so vazdela o averipe

O Bar temeleskoro ki politikani kultura savi so vazdela o averipe e jekhethane baripanca ki demokratia, manuškane hakoja thaj e fundavne tromalipa, radžipe e hakoskoro, pluralizmo, tolerancia, bidiskriminacia thaj jekhethano patjivipe.

I kultura e averipaskiri šaj te vazdel jekhutno te isi jekhajekhipe ki demokratia thaj jekhipe e normativengoro e hakonca e simengere save so preprena ke minoritetnikane khedina. O deipe zorasa e marzeskoro e butipaskoro upral e minoritetoja bizo arakhipe efikasnikano arakhipe e hakoengoro sarinenge nane ano jekhajekhipe e čekatipasa ko jekhethano europikano konstitucionalnikano kustikipe. O europakoro amalipe savo so kerela buti ko kombiniripe e jekhipaskoro thaj e averipaskoro našti te ovel amalipe ano savo o “vidžajutno lela sa”, numa vov trubul te učarel i sahni politikani arena e baripanca ko jekhipe ja pale jekhethano patjivipe. I demokratia na haljovela kaj e poze e butipaskere trubul sakana te oven majupre: trubul re resel balanca savi so dela garancia ko jekh hakome thaj jekhutno relaciripe kori e sime save so preperena e minoritetenge thaj našalipe ke save te si bilačhina ki dominantikani pozicia.¹⁴

---

¹³ E bit but bare misala ki šukar praktika dende ano thavdipe e konsultaciengoro ka oven ikalde ko interneto ko www.coe.int/dialogue.

¹⁴ Dikh *Lejla Sahin mujal i Turkia (BŽ)*, n-ro 44774/98, andi decizia taro 10 novembar 2005, § 108. Dikh thaj o dženo tari Fremiskiri konvencia bašo arakhipe e nacionalnikane minrotetengiri, savasa ovena lele e phandle riga “te vazden i tolerancia thaj o maškarkulturnikano dialog thaj te len efektivnikane merke bašo promoviripe e maškarpeste patjivipaskoro thaj haljovipaskoro thaj jekhethani buti maškar sa e manuša save so dživdinena ki olengiri teritoria, bizo te ovel dikhlo olengoro etnikano, kulturnikano, lingvistikano ja pale religiakoro identiteto, majbut ani ranik e sikljovipaskiri, kulturakiri thaj mediumengiri.”

O barjovipe e politikane kulturakoro savo so ikerela o kulturnikano pluralizmo sikavela phari dendi buti. Vov haljovela isipe e sikljovipaskere sistemoskoro savo so kerela kreacia e kapacitetongoro bašo kritikano gindipe thaj e inovacie, sar thaj o than savo so dela sa e manuŝenge te len than thaj te sikaven peskoro gindipe. E oficialutne tare organia bašo realiripe e zakoneskoro, e politikoj, e sikavne thaj e aver profesionalnikane grupacie, sar thaj e manuŝa ke čekatutne pozicie ano dizutnikano amalipe trubul te oven trenirime sar te keren buti ane kulturnikane averikane khedina. I kultura trubul te ovel dinamikani thaj te ovel ola eksperimentalnikano karaktero. Tare mediumia ovela rodime te ikalen objektiivnikane informacie thaj neve gidnipa thaj te mujalkeren pumen e steretipenge. Trbul te oven but iniciative thaj dende e zainteresirime rigenge, majbut taro baro dizutnikano amalipe.

4.1.2 Manuŝikane hakoja thaj fundavne tromalipa

E manuŝikane hakoja arakhena fundavno pervazi bašo praktikipiripe e maŝkarkulturnikane dialogoskoro. Disave tare majbare terminante tari Europakiri konvencia baše manuŝikane hakoja si phandle e tromalipasa e gindipaskoro thaj e vakerdipaskoro, o tromalipe e konfesiakere vakerdipaskoro, tromalipe e khedipaskoro thaj jekhethanipaskoro, hako ko privatnipe thaj familiakoro dživdipe. E hakoja save so ovena lačharde e Konvenciasa trubul te oven resle ko privatnipe thaj familiakoro dživdipe. E hakoja save so ovena lačharde e konvenciasa trubul te oven resle sarinenge bizo te ovel savi te si diskriminacia. Uzal adava, o Protokolo n-ro 12 ki Konvencia dikhela jekh generalnikano bidendipe e diskriminaciakoro. O O khedipe e hakojengoro, uzal e dizutnikane thaj e politikane hakoja, phandela thaj e amalikane-ekonomikane hakoja save so ikljovena tari Europakiri socialnikani konvencia, savi so kerela buti but bare pučipa save so ŝaj te oven ko baro numero phandle e manuŝenca save so preperena e bihakome grupenge (resipe dži o butjarnipe, sikljovipe, socialnikano arakhipe, sastipaskoro arakhipe thaj kheripe)¹⁵, sar thaj e kulturnikane hakojenje save so si zurarde ane verver konvencie thaj sar misal o Maŝkarnacionalnikano phandlo lafi bašo ekonomikano, socialnikano thaj kulturnikano hakoje (1966).

O tromalipe e vakerdipaskoro, savo so ovela garantirime e dženesa 10, poza 1 ki Europakiri konvencia baše manuŝikane hakoja si fundavno angloŝarti

---

¹⁵ Europakoro komiteto baše socialnikane hakoja, saveskiri dendi buti si t e kerel kontrola ke nacionalnikane raportoja thaj te del decizia si ja na e halia ane kodola phuva ano jekhajekhipe e Europakere socialnikane konvenciasa, savaxt rodela ulavdo dikhipe ko hali e avralutne butjarnenge, imigrantenge thaj nacionalnikane minoritetenge. Dikh- Europikani socialnikani konvencia. Europikano komiteto baše socialnikane hakoja: Phanle lava: Partia XVIII-1, Paria 1. Strazbur 2006 rig. 59, 102, 212, 261 и 293

bašo leipe than ano maškarkulturnikano dialogo. O labaripe e akale tromalipaskoro, savo so avela e jekhutne obligacienca thaj tromalipanca, šaj te ovel honakerdo telo terminirime šartia save si zurarde ano dženo 10, poza 2 ki Europakiri konvencia baše manuškane hakoja. Ane palune nekobor berša “O vakerdipe e bimangipaskoro” ovela anglo sa bareder thaj si jekh pharipe ko Europakoro sudo bašo manuškane hakoja, thaj peskere sudoskere praktikasa o Sudo cidela i linea, subjekto palo subjekto, prekal savo ovela gindime kaj o tromalipe e vakrrdipaskoro ovela bilače kerdo.

Terminirime vakerdipa si odobor bizo gindipe bilače, pukavne ja pale teljarde vakeripasa so sikavena jekh baro riziko korkori e kulturake e toleranciakiri- čačipaske, ola šaj te oven bigindime na sade adaleske te peraven o digniteto e manušengoro ke minoritetnikane khedipa, numa thaj šaj te ikalen e manušen ko daravkeripe thaj damkeripe. O vazdipe e bimangipaskoro si ki funda e bitoleranciakoro thaj si biphandlo e patjivipasa ke fundavne hakoja thaj tromalipa save so garantirinele i Konvencia thaj e sudoskiri praktika ko Sudo baše manuškane hakoja.

E europakoro sudo baše manuškane hakoja pale čhivela uči linea bašo limitiripe e tromalipaskoro ko vakerdipe, sikavindo kaj trubul te ovel arakhlo thaj o vakerdipe savo so si “teljavno, šokantikano ja pale daravutno”.¹⁶ Akava anela, misaleske, kaj si dendo ano terminirime gindo te ovel kritizirime i aver religia (sar sistema tare idée save so aver alusarda te ovel lejardo). O sudo te lel ko dikhipe o asari thaj o konteksto ko adava sikavdipe, thaj majbut dena ja na adala vakerdipa dendipe baše pluralistikane putarde debate baše pučipa taro generalnikano interesu ja na.

Kana si ko pučipe e mediumia, o fundavno čekatipe si o arakhipe e tromalipaskoro ko vakerdipe thaj kana isi trubutnipa baše ulavde durudžipa thaj obligacie e žurnalistengere, saven so trubul te ovel tromalipe te sikaven peskoro gindipe- phandindo athe thaj e baripaskere sudoja- baše pučipa taro putardo interesu, savende si, thaj adjaar džovapime bašo khedipe thaj buvljaripe e objektivnikane informaciengoro. Isi trubutnipe bašo pošukar keripe e minsakoro e profesionalcongoro save so kerena buti ane mediumia bašo trubutnipe bašo maškarkulturakoro dialogo thaj i kolaboracia avrial e etnikane, kulturnikane, patjavipaskere thaj čhibakere limitoja bašo promoviripe e kulturakoro thaj e toleranciakoro thaj e maškarpeskoro haljovipa, ko jekh than isindo olen ko dikhipe olengiri rola bašo informiripe e putarde publikakoro.

---

¹⁶ *Hendisaj mujal o Unisardo Thagaripe* decizia taro 7 decembar 1976., Seria A n-ro. 24, § 49

4.1.3 Taro jekh šajdipa dži jekh hošipe e hakojengoro

„Europakoro socialnikano modelo” savo so ovela lipardo ani Revidirime strategia baši socialnikani kohezia, dikhela te arakhel temelnikano jekhipe ke šajdipa bašo dživdipe. Adala saven isi majbaro trubutnipe bašo arakhipe e peskere hakojege majbut si majbilače uniformirime te roden adava. O juristikano arakhipe e hakojengoro trubul te dikhel o zoralo zurardipe e merkengro ki socialnikani politika bašo arakhipe kaj ani praktika sakova isi ole resipe dži peskere hakoja. Adjaar, i Europakiri socialnikani konvencia thaj i Europakiri konvencia bašo juristikano statuso e butjarnengoro migrantengoro dena dži džanipe, misaleske, kaj e thema save so ikljovena sar riga ano lende trubul te den peske dajatva kaj e butjarne imigrantia thaj olengere familie save so zakonesa si thanarde ane olengere teritorie ka den olen jekh tretmano sar thaj peskere themutnenge ano sasto spektaro thaj ekonomikane kontekstoja.

Avrial thaj upral o čekatipe baši nadiskriminacia, e thema, thaj adjaar, ovena dende kuražesa te len merke baši pozitivnikani akcia bašo soluciripe e bijekhipaskere save so ikljovena taro diskriminacia thaj te keren relacia e dženenge ke bihakome grupenge. Ani putardi sfera, e themutne radža but tang patjivk-erena o bidendipe e diskriminaciakoro, so sikavela jekh vakerdipe kori o neutralnipe ani relacia e kulturnikane thaj patjavipaskere pučipa. Numa pale, o formalnikano jekhipe na sakana si dosta, thaj o promoviripe e efektivnikane jekhipaskoro, ano terminirime čipote, rodela anipa e konkretikane merkenge save so si jekhajekh e čekatipasa baši nadiskriminacia. Ane terminirime trujalipa, te na ulo kerdo o aver tretmano te šaj te ovel kerdo o bijekhipipe, adava šaj, bizo racionalnikano thaj objektivnikano keripe buti, te ovel kerdo tari diskriminacia.¹⁷

Saj ka ovel trubutno, terminirime limiiripasa, te oven lele e praktikane merke bašo jekhajekhipe ko averipe.¹⁸ Akala merke bašo jekjakehipe na trubul te phagen e hakoja e averengere ja pale te keren rezultato saven so isi bigende organizaciekere bare pharipa ja pale prekal merakere xardžipa.

---

¹⁷ *D.H. thaj aver mujal i Republika Češka*, dendo decizipe taro 13 novembar 2007. (Baro žiri): „O kriso thaj adjaar, lejarella kaj i generalnikani politika ja pale merka sava so isi bigendo prejudicirime efektoja ki jekh terminirime grupa šaj te ovel diskriminatomikani thaj uzal adava so si konkretikani ki adaja grupa... thaj kaj adaja diskriminacia mujal i Konvencia šaj te kerel te ikljovel de facto situacia” (§ 175)

¹⁸ Dikh i Fremiskiri konvencia bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengiri (1995), dženo 4 §§ 2 thaj 3, sar thaj e pašutne poze ano raporto. *D.H. thaj aver mujal i Republika Češka*, dendo decizipe taro 13 novembar 2007. (Baro žiri). O Europakoro komiteto baše socialnikane hakoja vakerala kaj “ke manuškane averipa na trubul te ovel dikhlo pozitivnikane, numa trubul te oven pendžarde resarinasa te ovel arakhlil realnikano thaj efektivnikano čačipe” (*Autizmo Francia mujal Francia*, rodipe n-ro 13/2002, decizie baše servisoja, 4 novembar 2003. § 52)

4.2 Demokratikano dizutnipe thaj leipe than

O dizutnipe, ano majšukar vakerdipe e lafeskoru, sikavela hako thaj džovapipe bašo leipe than ano kulturnikano, amalikano thaj ekonomikano dživdipe thaj ane putarde butja ane khedina jekhethane e averenca. Kodova si klidardo bašo maškarkulturnikano dialogo, adaleske so akharela amen te na gindina baše avera ko stereotipikano čhani- sar baš “avera”- numa sar amare dizutne thaj amenge jekh sime. O lokharipe dži o resipe dži o dizutnipe thaj adjaar si odobor sikljovipaskoro kobor so si i regulatorkani thaj i juristikani dendi buti. O dizutnipe barjarela o dizutnikano leipe than thaj ko adava čhani dela dendo dumo kori e džipherde baripena save so kerena e neveavile, so irani-paske zorarena i socialnikani kohezia.

O aktivnikano leipe than sa e dživdutnengoro ano dživdipe ki lokalnikani khedin dela baripe bašo olakoro prosperiteto thaj anglikerela i integracia. O hako e avralphuvutnenge saven so isi lačardo hako bašo avipe ani komuna ja pale regiono te len than ane lokalnikane thaj regionalnikane alusaripa si instrumento bašo promoviripe e participipaskoro.

E europakiri konvencia bašo themutnipe (1997) dela obligacia e phuvenge dženenge save si xramutne te den themutnipe e simenge save so zakonesa thaj savaxt isi olen than ki olengiri teritoria, zurardipasa ko maksimalnikano prago taro deš berš anglo te ovel dendo o rodipe bašo leipe themutnipe. Aka-va nane obligativnikano te cidel navakerdipe taro themutnipe e phuvakoro savatar avena. O hako e čhavengoro e avralphuvutnengoro te len themutnipe ani phuv savate si biande thaj dživdinena šaj te ovel džipherdo thaj te vazdel i integracia.

O ministerikano komiteto vakarda peskoro gajlige bašo sa pobaro politikano thaj dizutnikano biinteresiripe thaj bašo nanipe e patjavipaskoro ane demokratikane institucie, sar thaj baše bare damkeripa e easizmoskere thaj ksenofobiakere. Numa pale, ani Europa isi pobuter aver trendoja. O učo nivelu ko socialnikano patjavipe thaj o angažiripe ane organizacie taro dizutnikano amalipe so šaj te ovel dikhlo ane disave phuvja-dženja ovela phandlo e sistemosa ko demokratikano radžipe thaj e objektivnikane themakere radža save so ovena dajandime upral o radžipe e hakoskoro thaj promovirinena o participiripe. Deindo dumo kori o socialnikano patjavipe thaj zurarindo o articipiripe e savaxt marginalizirime dženengoro ke minoritetnikane khedina, o maškarkulturnikano dialogo šaj te kerel i demokratia te ovel haljovdi bašo dizutno.

---

¹⁹ Dikh – Fremiskiri konvencia bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengere (1995), dženno 15

Ko akava dikhipe klidardi rola isi e lokalnikane thaj e regionalanikane radžen. I konvencia ko Konsilo e Europakoro bašo leipe e avralphuvutnengoro ano putardo dživdipe ko lokalnikano nivelu akharela ko zurardipe a adale participiripaskoro. Trubul te ovel dendi sama te šaj te našaldovel o rodipe te na ovel dendi sama jekhutno e imigrantenge tari jekhto generacia ja pale e muršane čekatnenge e minoritetengere sar jekhutne lafikerutne. But bare džanlipastar si te oven pendžarde e amalikane relacie ane fremia ke minoritetengere khedina, thaj majbut si te ovel involviripe e terne manušengoro.

4.3 Ljeljardipe thaj deipe e maškarkulturnikane džanipangoro

O džanipa save si trubutne bašo maškarkulturnikano dialogo na ovena lele automatikane: ola trubul te oven sikle, prakticirime thaj te ovel kerdo buti olenca ano thavdipe e sahne dživdipaskere. E radžakare organoja, e phirne sime tari ranik e sikljovipaskiri, e organizacie taro dizutnikano amalipe, e konfesiakere khedina, e mediumia thaj sa e aver akteroja save so kerena buti e sikljovipasa ane sa e institucionalnikane kontekstoja thaj ke sa e nivevoja šaj te khelen klidardi rola ano realiziripe e resarinengoro thaj e fundavne baripangoro savenge kerela buti o Konslo e Europakoro thaj ano anglipe e maškarkulturnikane dialogoskoro. O maškarinstitucionalnikano kolaboriripe si taro baro džanlipe, majbut e EU, UNESCO, Alesco thaj e aver partnerengoro save so kerena buti ki akaja ranik.

4.3.1 Klučni oblasti na znaeňeto: demokratско граѓанство, јазик, историја

O sikljovipe bašo demokratikano amalipe si taro fundavno džanlipe jekhe tromale, tolerantnikane, jekhikane, putarde thaj inkluzivnikane amalipaske, baši socialnikani kohezia, maškarpeskoro haljovipe, maškarkulturnikano thaj maškarkonfesialo dialogo thaj bašo solidarnipe, sar thaj o jekhipe e džuvljengoro thaj e muršengoro. Vov lela sa e formalnikane, biformalnikane ja pale e neoficialnikane aktivipa, phandindo o phirnikano sikljovipe, i familia thaj e jekhutne khedina, save so dena e individuake te kerel aktivipa sar aktivnikano thaj džovapime dizutno savo so patjivela e averen. O sikljovipe bašo demokratikano dizutnipe phandela maškar aver, o sikljovipe e dizutnikane, historikane, politikane thaj manušikane hakoja, o sikljovipe e globalnikane konteksteskoro ke amalipa thaj o sikljovipe ko kulturnikano kustikipa. Kodova vazdela o multidisciplinarnikano resipe thaj kombinirinela o resipe e džanipaskoro, phirnipangoro thaj e pozengoro, majbut

e kapacitetoskoro bašo gindipe, trubutne korkorikritikakoro bašo dživdipe ane kulturnikane averikane amalipa.

I čhib majbut sikavela pharipe bašo legaripe e maškarkulturnikane dialogoskoro. O intekulturnikano resipe pendžarela o baripe e čhibengoro savi so labarena e džene tare minoritetengere khedipa, numa gindinela kaj si trubutno e preperutne e minoritetengere te sikljovent i čhib savate vakerena e butipa ani phuv te šaj te keren aktivipa sar pherde jurizmosa dizutne. Akava si ano jekhahjehipe e Europakere konvenciasa baše regionalnikane thaj minoritetnikane čhiba, save so vakerena kaj e čhiba save so vakerena e potikno gin e manušengoro trubul te oven arakhle taro šajutno meripe adaleske so ola dena dumo kori o kulturnikano barvalipe e Europakoro, sar thaj kaj o labaripe e asavke čhibengoro si bibikimo hako. Ko jekh, i Deklaracia sikavela o baripe e pobuter čhibengoro thaj kerela insistiripe kaj o arakhipe e čhibengoro save so ovena labarde taro minoritetoja ani terminirime them na trubul te ovel ko škodipe e oficialnikane čhibenge thaj o trubutnipa olengere sikljovipaske. O sikljovipe e čhibakoro dela dumo e siklengte te našalen o kreiripe e stereotipengoro baše individualcoja, te vazden o mangipe te dženen thaj o putardipe kori e averipa thaj te pučaren e aver kulture. O sikljovipe e čhibakoro dela olen dumo te dikhen kaj i interakcia e individualconca saven isi aver amalikane identitetoja thaj kulture te barvalkeren olengoro nakhlo keripe buti.

E rekomendacie e Ministerikane komitetoskere bašo sikljovipe e historiakoro ani Europa ko 21 šeliberš (2001)²⁰ sikavela o trubutnipe bašo vazdipe e intelektualnikane kapacitetongoro e siklengoro bašo analiziripe thaj khelipe role ke informacie ko kritikano čhani thaj obligacisa, prekal o rodipe historikane faktoja thaj prekal i putardi diskusia savi so si fundirime ko dikhippe e pobuter averikane perspektive, majbut ano dikhippe e kontroberznikane ja pale hošime pučipangoro. O sikljovipe e historiakoro dela dumo ano naden-dipe e neve ikljovipaskoro ja pale e negiripaskoro e Holokausteskoro, genocideskoro thaj aver bilačhipa mujal o manušipe, etnikano užaripe ja pale e bidende phagipa ke manušikane hakoja, ano sastaripe e ratvardipaskoro taro nakhlipe thaj ano promoviripe e fundavne baripangoro save so si taro baro intereso bašo Konsilo e Europakoro; adava sikavela o decizikano faktoro bašo šandipe, angigaripe, haljovipe thaj o jekhethano patjavipe maškar e sela. O sikljovipe e historiakoro ani demokratikani Europa trubul te lel klidardo than ano treningo e obligacirime thaj aktivnikane dizutnenge thaj ano barjovipe e patjivipaskoro ke sa e forme e averipangere, upral i funda e haljovipaskoro ko nacionalnikano identiteto thaj upral e principoja ki tolerancia. O sikljovipe e historiakoro na trubul te ovel instrumento baši ideologikani maniulacia,

---

²⁰ Rekomendacie Prep (2001)15

baši propaganda ja pale te ovel labardi bašo buvljaripe e natolerantnikane thaj agorde nacionalistikane, ksenofobikane, rasistikane ja pale antisemitikane idee. E historikane rodljaripa thaj i historia save so ovela sikavdi ane škole našti, ko savo te si čhani, thaj bizo te ovel dikhli i irada, te ovel ano jekhajehipe e fundavne baripanca ja pale normativenca ko konsilo e Europakoro džikobor dena ja pale na dena bilačo vakerdipe ki historia. O deipe e historiakoro trubul te leljarel o eliminiripe e prejudiciengoro thaj stereotipengoro, prekal o dendo vakerdipe ane sikljvipaskere planoja ke pozitivnikane maškarpeskere asaripa ke aver phuva, religie ja pale škole ko gindipe ano periodo e europikane historikane barjovipaskoro, sar thaj prekal o kritikano sikljovipe e bilačhipangoro ani historia, bizo te ovel dikhlo ikljovena ja na ola taro negiripe e historikane faktengoro, falsifikuipaskoro e historiakoro, ikaldipe e faktengoro, bidžanipaskoro ja pale o leipe e historiakoro bašo ideologikane resarina.

4.3.2 Fundavno thaj maškarutno sikljovipe

Ani multikulturnikani Europa, o sikljovipe nane sade resurso baši preparacia e individuakoro bašo kurko e butjakoro, bašo dendo dumo ko personalnikano barjovipe thaj bašo arakhipe e buvle sikljovipaskere fundakoro; e škole, thaj adjaar, sikavena jekh bare džanlipaskoro forumo baši preparacia e ternengoro te len than ano dživdipe sar aktivnikane dizutne. Ola si oblicirime bašo dromaripe thaj arakhipe e dende dumeske baše terne ano resipe e instrumentengoro thaj e barjovipaskoro e pozengoro save si trubutne bašo dživdipe ane sa e aspektoja ko jekh amalipe, ja pale ano arakhipe e strategiengoro save so ka oven resle e asavke instrumentonca thaj pozenca thaj te del te oven haljovde e baripa save so pašljovena ani funda e demokratikane dživdipaske, thaj te pendžaren e ternen e patjivipasa e manuškane hakoengoro sar funda bašo vastaripe e ververipaskoro thaj vazdipaskoro e putardipaskoro kori e ververikane kulture.

Ane fremia ke formalnikane sikljovipaskere planoja thaj programe, i maškarkulturnikani dimenzia si autorizirime ane sa e subjektoja. Disave tare majbare džanlipaskere subjektoja ano akava gindipe si i historia, o sikljovipe e čhibengoro thaj o sikljovipe e religiakoro thaj patjavipaskoro.²¹ O sikljovipe ani ranik e religiakiri thaj e patjavipaskiri ano maškarkulturnikano konteksto arakhela o dženipe baše sa e sundaleskere religie thaj konfesie thaj

---

²¹ O kosniliarnikano komiteto baši Fremiskiri konvencia bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengiri dela potencia ane na but nakhlo “Komentaro bašo sikljovipe jekhajekh e fremiskere konvencia bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro” (ando ano marto 2006) kaj trubul te ovel olen ko dikhipe e terminante bašo sikljovipe “ko planiripe thaj proceduripe ani ranik ko maškarkulturnikano sikljovipe, savengiri resarin sit e ovel lokhardo o maškarpeskoro haljovipe, kontaktoja thaj interakcie maškar e verver grupe save so dživdinena ano jekh amalipe”.

baši lengiri historia, thaj e individuake anela te oven haljovde e religie thaj e patjavipa te šaj te našalen e prejudicie. Akava resipe leljarde o Parlamentarnikano khedipe ko Konsilo e Europakoro, Europikano sudo baše manuškane hakoja thaj ECRI²². Ano 2007 berš e Europikane ministroja bašo sikljovipe cidinde o baro džanlipe e merkengoro bašo pošuakrkeripe e maškarpeskoro haljovipe kori e kulturnikane thaj/ja konfesiakere khedina prekal o školakoro sikljovipe, upral i funda e maškarpeskere haljovipaskoro upral i funda e ulavde čekatipaskere ki etika thaj demokratikano dizutnipe; bizo te ovel dikhlo ko akava sistemo bašo konfesiakoro sikljovipe, ani siklana trubul te ovel lelo ko dikhipe o averipe e religiengoro thaj e patjavipaskoro.²³

4.3.3 Učo sikljovipe thaj baredžanlipaskiri- rodljaripaskiri buti

E Institucie ko učo sikljovipe khelena bari rola ano arakhipe e maškarkulturnikane dialogoskoro, prekal e oleskere sikljovipaskere programe, ano saikeripe e akterengoro ano buvleder amalikano dikhipe, thaj thana savende isi maškarkulturnikano dialogo thaj ovela realizirime ani praktika. Sar so sikavela o Vastaripaskoro komiteto bašo učo sikljovipe thaj rodljaripe, o univerziteto majšukar ovela definirime prekaloleskoro univerzalnipe- oleskere dendina si o tromalo gindipe thaj o putardipe kori o sundal save si fundirime upral e amalikane baripena. Uzal adava, o univerziteto isi ole bare potencialo bašo keripe e “maškarkulturnikane intelektualcongoro” so šaj te ovel olen aktivnikani rola ani putardi sfera.

Akava trubul te del dumo e bare džanipaskere rodljaripaskere aktivipasa ko maškarkulturnikano sikljovipe, bašo dikhipe e aspektongoro ko “sikljovipe sar te ovel dživdipe ani khedin” thaj ko kulturnikano averipe ane sa e sikljovipaskere aktivipa.

4.3.4 Bioficialnikano thaj biformalnikano sikljovipe

O biformalnikano sikljovipe avrial e školendar thaj e univerzitetendar, majbut ki buti e ternenca thaj ane sa e forme ki volonterikani thaj dizutnikani buti, isi ole jekhajekh bari džanlipaskiri rola ko Konsilo e Europakoro vazde-

---

²² ПРекоремандация 1720 (2005) ко парламентарникано khedipe bašo sikljovipe thaj religia (2005); *Kjeldsen, Busk Madsen thaj Petersen mujal i danska*, 5095/71; 5920/72; 5926/72, 7 decembar 1976, § 53; *Folger thaj av. mujal i Norvegia (BŽ)* n-ro 15472/02, 29 juni 2007, § 84; Rekomendacia n-ro 10 ko ECRI baši generalnikani politika bašo maripe mujal o rasizmo thaj i rasakiri diskriminacia ano thaj kori školakoro sikljovipe, 2006год. § II.2.b.

²³ Agordi deklaracia tare 22 khedina ko Savaxtuni konferencia e europakere ministroja baši edukacia, Istanbul, turkia, 4-5 maj 2007 (Tamiripe pohumanikani thaj inkluzivnikani Europa: i rola ke sikljovipaskere politike”).

la e phuvja dženja te promovirinen o biformalnikano sikljovipe thaj dena e aktivipa thaj e dendina e ternenge bašo realiziripe e baripengoo ani funda ko maškarkulturnikano dialogo.

E ternikane thaj e sporikane organizacie, jekhethane e patjavipaskere khedenca, sikavena majbut šukar thana bašo anglipe e maškarkulturnikane dialogoskoro ano konteksto ko biformalnikano sikljovipe. E ternikane grupe thaj e khera e kulturakere, jekhethane e famileinca, školasa thaj e butjarne thanesa, šaj te sikaven e direkoja ki socialnikani kohezia. Bašo bareder averipe e peskere programengoro, o putardo thaj o volonterikano karaktero ane peskere aktivipa thaj o sikavdipe peskere dženenge, akala organizacie majbut si baxtagorale tare aver ano aktivnikano involviripe e simengoro save so avena tare minoritetnikane khedina thaj ano deipe e šajdipangoro bašo dialogo. O aktivnikano dizutnikano amalipe thaj e biradžikane organizacie si biaverkerdo kotor tari pluralistikani demokratia savi so kerela i promocio ko aktivnikano participiripe ane pučipa taro putardo intereso thaj o oblicirime demokratikano dizutnipe savo so si fundirime upral e manušikane hakoja thaj o jekhipe e džuvljengoro thaj e muršengoro. Adaleske trubul te oven kapacitetime thaj finansirime e organizacie tare imigrantia bašo organiziripe e volonterikane butjakiri baše sime tare minoritetnikane khedina, majbut e ternenge, resarinasa te oven pošukar e olengere šajdipa ko kurko e butjakoro thaj majbut ano amalipe.

O biformalnikano sikljovipe kerde promocio thaj prekal e mediumia thaj e neve komunikaciakere servisoja, so dena but šajdipa bašo konfliktoja e averikane kulturnikane adetengoro.

4.3.5 I rola e sikavnengere butjarnengiri

Sikavne butjarne ke sa e niveloja isi olen klidardi rola bašo arakhipa ko maškarkulturnikano dialogo thaj bašo keripe buti e avutne generaciengoro bašo dialogo. Peskere dendipasa thaj prekal o keripe buti ko adava so dena jekhethane peskere sikljovutnengoro ja pale studentengoro, e sikavnengere butjarnengoro si sar misal.

E sikavutne planoja thaj e programe ani ranik e metodikakiri trubul te leljarin e sikavutne strategie thaj e metode save so ka keren preparacia e sikavnenge sar te keren buti e neve situacienca save so ikljovena taro averipe, diskriminacia, rasizmo, ksenofobia, s eksizmo thaj i marginalizacia thaj sar arakhena solucia e konfliktengoro ko šandikano čhani, sar thaj sar kerena o globalnikano resipe kori o institucionalnikano dživdipe upral i funda e demokratiakoro thaj e manušikane hakoengoro, thaj te keren khedin tare studentoja, leindo

ko dikhipe e bivakerde teze sakone individuake, školakiri atmosfera thaj e biformalnikane aspektoja ko sikljovipe.

E institucie save so kerena e sikavnengere butjarne trubul, thaj adjaar, te keren mehanizmoja baši kontrola e kvalitetoskoro save so si inspiririme taro sikljovipe bašo demokratikano amalipe, thaj te vazden e indikatoria thaj e instrumentoja bašo o korkori procenipe thaj bašo barjovipe e sikljovipaskere organizaciengoro. Ola trubul te kheden o maškarkulturnikano sikljovipe thaj o vastaripe e averipaksoro ane fremia ko treningo ko butjarno than.

I resarin e Europakoro centro bašo rodljaripe ko sikljovipe bašo demokratikano amalipe thaj o maškarkulturnikano sikljovipe taro Oslo si te ovel promovirime o haljovipe thaj te barjarel o nivo e maškarpeskoro pendžardipaskoro bašo tampiripe e patjavipaskoro thaj o činavipe e konfliktengoro prekal o terningo baše sikavne, ani kolaboracia e Konsilosa ki Europa.

4.3.6 Familiakoro trujalipe

E daja thaj e dada thaj i buvleder familia isi olen bari rola ani preparacia e terne manušengiri bašo dživdipe ano kulturnikano averipaskoro amalipe. Sar misala peskere čhavenge, ola trubul sa ko sa te oven involvirime ano averikeripe e mentaliteteskoro thaj e pozengoro peskere čhavengoro. E sikljovipaskere programe baše bare thaj e familie save so kerena o pučipe ko kulturnikano averipe šaj te den dumo e familiake ano pheripe akale rolakoro.

4.4 Than bašo maškarkulturnikano dialogo

But si bare džanlipastar te ovel kerdo than bašo dialogo savo so si putardo sarinenge. O baxtagoralo maškarkulturnikano radžipe, ko savo te si nivo, but adhinela taro barjovipe e akale thanengoro: fizikano than sar ulice, bikinlina thaj marketoja, khera, čhavengere xurdelina, škole thaj univerzitetvoja, kulturnikane thaj socialnikane centroja, ternengere kluboja, khangira, sinagoge thaj džamie, libnja baše bešipa thaj butjarne thana, muzejia, biblioteke thaj aver centroja bašo dajanipe thaj rekreacia, ja pale virutelnikane thana sar e mediumia.

O urbanistikano planiripe si but šukar misal: o urbanikano than šaj te ovel organizirime ko “limitirime” ja pale “tromalo” čhani. O “limitirime” organiziripe astarela konvencionalnikane anglodizakere thana, kherikane blokoja, industriakere zone, parkingoja ja pale trujalina. O “tromalo” čhani e organiziripaskoro astarela ploštado bare frekvenciasa taro nakhipe, parko, ulice pherde dživdipasa, kafea uzal o trotoaro thaj marketoja. Ke “limitirime”

thana ovela preferirime o averikano dživdipe, a ane “tromale” thana isi but aver segmentoja e amalipaskoro thaj ovela kerdo hošipe ko tolerantnipe. But si bare džanlipastar e dživdutne save so kerde migracia te na arakhen, a but fare adava thaj ovela, koncentririme thaj stigmatizirime khereskere blokoja, ikalde thaj izolirime taro dizakoro dživdipe.

E kulturnikane aktivipa arakhena džanipe baše aver kulture thaj ko adava čhani dena dendipe kori tolerancia, maškarpeskoro haljovipe thaj patjvipe. O kulturnikano kreativnipe dela baro potencialo bašo pošukarkeripe e patjvipaskoro kori e aver. O artipe e khedipaskoro ko kontradiktornipe thaj i simbolikani konfrontacia, dela individualnikano vakerdipe, kritikano gindipe thaj maškaripe. Adjaar, e artikane kotora nakhavena e limitoja thaj phandena thaj direktikane dena vakerdipe ke emocie e manušengere. E kreativnikane dizutne, saqve so kerena kulturnikane aktivipa, kerena neve thana thaj šajdipa bašo dialogo.

E muzeia thaj e lokalitetoja saven isi kulturnikano kustikipe isi olen potencialo te anen ko pučipe, ano anav e humanipaskoro, disave terminirime paramisa ane save sikavena i dominacia e dženengiri ki jekh ja aver etnikani ja nacionalnikani khedin, thaj te den buvlipe bašo maškarpeskoro angigaripe e manušenge saven isi aver kustikipe. E rodljaripasa e kulturnikane kustikipaskoro ani Europa šaj te ovel arakhlo o fundipe bašo pluralnikano europutno dizutnipe jekhajekh e trubutnipanca taro nevovaxtuno sundal. E historikane prekallimiteskere thaj phuvakere droma ki Europa, pale pučarde ano avdisutno vaxt dende dumesa taro Konsilo e Europakoro sar draxhalin e “kulturnikane dromengoro” kerela asari ki historia e kulturnikane relaciengoro thaj šeliberšenca dena dumo e maškarkulturnikane averipaske; akala droma arakhena resipe dži o multikulturnikano kustikipe ani Europa thaj sikavena o kapaciteto bašo šandikano dživdipe.

E xurdelina, škole, e ternikane kluboja thaj e aktivipa si klidarde thana bašo maškarkulturnikano sikljovipe thaj dialogo. Te šaj te ovel adjaar, e čhavage thaj e ternenge trubul te ovel arakhlo šajdipe te arakhen pumen thaj te len thaj den e eksperience peskere beršutnenca taro aver kustikipe, resarinasa te keren komunikacia thaj te vazden e jekhethane aktivipa. Kobor pobuter si integririme akala lokalitetoja, odobor si poefikasno ani relacia e maškarkulturnikane sikljovipasa.

E mediumia si bare džanlipaskoro than bašo indirektikano dialogo. Prekal e mediumia ovela sikavdi o kulturnikano averipe e amalipaskoro, e kulture ov-ena phandle e kontekstosa thaj arakhena platforma baše aver dikhina savenca e drabarne, dikhune ja pale šunavale na ka šaj te aven ko kontakto. Te šaj sa

akava te ovel realizirime, e mediumia trubul te arakhen averipe ano peskoro personalo thaj te keren treningo e personaleske te kerel buti ani adaja kultura. E neve komunikaciakere servisoja arakhena e dženenge ke akala pasivnikane mediumengere publike te len than ano indirektikano maškarkulturnikano dialogo, majbut prekal e sajtoja baše socialnikane drakhalina, drakhalinengere forumoja thaj kolaboracia ko sajto ko “wiki”.

E globalnikane mediumia dena baro katlipe tare misala bašo identiteto. Dikhlarde asavke kompleksnikanipasa, o keripe buti ko jekhutni stereotipo ke “avera” – savenge ovena vakerde sa e bilače butja ko sundal- šaj te ovel but bilačo kerdo. O vastaripe e averipangere ko demokratikano čhani si čače jekh delikatnikani buti: trubul te ovel našaldo o pharo dialogo thaj te ovel bidendo o dialogo bašo vazdipe e bimangipaskoro thaj bitoleranciakoro.

O sporto šaj te ovel bare džanlipastar dendo bašo maškarkulturnikano dialogo phandindo athe thaj o direktikano sakodivipe. Majbut o fudbalo, sar globalnikano khelipe, si objekto ke but anti-rasistikane iniciative ane palune berša ikerde ani Europa thaj UEFA, sava so isi zurardo “plano ko deš nukte” thaj isi olen kerdo jekhutno dromipe baše kluboja. I jekhethani khelin telo bicidipaskere thaj univerzalnikanane normativoja thaj šerutno koncepto bašo fer khelipe šaj te kerel formiripe e maškarkulturnikane eksperienciakoro.

O butjarno than na trubul te ovel našaldo sar than bašo maškarkulturnikano dialogo. O averipe si faktoro baši inovacia savi so ulo sikavdo prekal e centroja ki ekonomia e džanipaskoro. E but butjarne zora šaj te arakhen neve resipa prekal e timeskiri buti thaj leipe than e butjarnenge. I tolerancia ovela gindime sar jekh baro faktoro ko cidipe e talentengoro bašo barjovipe e tehnologiakoro, a kodova si o klidi e konkurentnikane baxtagoreskoro. Numa pale, but džene tare minoritetoja kerena buti ke potikne pokime thaj bisigurnikane butjarne thana. E sindikatoja šaj te khele but bari rola ki akaja ranik, numa na sade ano pošukar keripe e šartengoro numa thaj ano deipe e thanengoro bašo maškarkulturnikano solidaripipe, savesa šaj te oven vidžaimo e afsosikane efektoja taro segmentiripe e kurkeskoro ki buti so ka šaj te ovel labardo tare rasistikane organizacie.

E putarde ofisoja, e biradžikane organizacie thaj e konfesiakere khedina ano peskoro sakodiveskoro butikeripe dena but šajdipa bašo maškarkulturnikano dialogo, a na sade ko jekhutne arakhipa. E ofisoja bašo sastipe, ternipe thaj sikljovipe sako dive angažirinena dženen tare minoritetoja. Olengoro personalo trubul te ovel kompetentnikano ani relacia e resipaskoro dži o rinčhibaripe, athe kote so trubul, thaj reslo baše arakhina te oven produktivnikane angažmanosa. Ano sastipaskoro sektoro, misal e mentalnikane sastipaske e džuvljenge-bianutnenge si bari hošipaskiri tema. E butjarnipa-

sa e manuŝengiri tare minoritetoja saven isi aver etnikano, patjavipaskoro, kulturnikano thaj lingvistikano resipe ane putarde ofisoja ŝaj te ovel dendo baripe kori o katlipe tare maŝkarkulturnikane kompetentnipa thaj adaleske te ovel lokharde o butikeripe e averikane labarutnenca ke servisoja, upral i funda ko maŝkarpeskoro adhinipe thaj digniteto. E sheme bŝe phralkerde dizija si baro ŝajdipe baŝo anglipe e phirnipaskoro ki akaja ranik.

4.5 Maŝkarkulturnikano dialogo ane maŝkarthemutne relacie

O mangipe e Europakoro te ovel multilaterizmo fundirime ko maŝkarthemutno hako thaj promoviripe e manuŝikane hakoŝengoro, demokratia thaj radŝipe e hakoskoro trubul te vazdel maŝkarkulturnikano dialogo ko maŝkarnaciengoro nivo. O resipe akale ŝekatipaskoro ano maŝkarkulturnikano dialogo ko maŝkarnaciengoro nivo si bari buti ko lokhraipe e maŝkarpeskoro haljovipe. O europakoro konsensuzo ki akaja dendi buti kerela zoralipe e phandlipanca taro trinto samito ko Konsilo e europakoro (Varŝava, 2005) thaj ovela vak-erdo ane avutne dokumentoja.

I thavdutni geopolitikani situacia ovela xramome sar jekhethane eksluzivnikane civilizacie, save so marena pumen baŝe ekonomikane thaj politikane dendina ko esapipe e averengoro. O koncepto e maŝkarkulturnikane dialogoskoro ŝaj te del dumo ano nakhavipe e biproduktivnikane komaraciengoro thaj e stereotipengoro save so ŝaj te ikljoven tare adala dikhina adaleske so kerena potencia ano globalnikano maŝkaripe savo so ovela karakterizirime e migraciasa, barutne maŝkarpeskere adhinalipasa thaj lokhe resipasa dŝi o maŝkarnacipnalnikano mediumia thaj neve komunikaciakere ofisoja sar interneto, kulturnikane identitetoja save si kompleksnikane, ovena truŝulkerde thaj ikerena elementoja tare aver hangoja. O pheripe e maŝkarnaciengere puŝipangoro e ruhesa taro maŝkarkulturnikano dialogo produktivnikane kerela reacia ke akala neve ŝartia. Thaj athar, o maŝkarkulturnikano dialogo ŝaj te anel te ovel bidendipe thaj arakhipe solucia e konfliktenge, thaj deipe dendo dumo thaj pale tamiripe e socialnikane patjavipaske.

O Konsilo e Europakoro si putardo baŝi kolaboracia e paŝutne regionenca ki Europa thaj a avere kotoresa ko sundal. I organizacia, savi so ko sa si dendi ko arakhipe e koordinaciakoro thaj ko komplementarnipa peskere aktivipangoro e aktivipasa e avere maŝkarthemutne institucienca, majbut ko europikano nivo, isi ola dendi buti te anel dendipe ano maŝkarkulturnikano dialogo ko maŝkanacionalnikano nivo. Akaja organizacia ko sa dela dumo kori o maŝkarkulturnikano dialogo ko pervazia e maŝkarnaciengoro keripe buti, a majbut ki europakiri scena. Olakoro “dendo molipe”, savo so ŝhivela ola ko deipe e avere maŝkanaciengere institucienge, phuvenge-dŝenjenge, di-

zutnikano amalipe thaj ke sa e aver rodime riga, isi ole anglo sa baro phirnipe ani relacia e standardonca thaj e mehanizmonca bašo deletipe e manuškikane hakojegoro, demokratia thaj radžipe e hakoskoro. Thaj adjaar, o Konsilo e Europakoro šaj te del dumo ani peskiri ekpsertiza ano dikhipe e dende rodipanca dende taro kulturnikano averipe ane socialnikane, sikljovipaskere, sastipaskere thaj kulturnikane sfere. I organizacia, savaxt thaj organizirime, dela dendo dumo baše klidarde riga sar džene ke nacionalnikane parlamentoja, lokalnikane thaj regionalnikane radža thaj e organizacie ko dizutnikano amalipe ane 47 phuvja-dženja. Thaj ko agor, i organizacia šaj te del dumo prekal e institucie sar Europakoro centro bašo globalnikano adhinalipe thaj solidarnipe (Centro Utarig-Mesmerig, Lisabon), Europakoro centro baše nevevaxtune čhiba (Grac), solduj Europakere ternikane centroja (Strazbur thaj Budimpešta) sar thaj prekal i kolaboracia e Europakere centrosa bašo rodljaripe ko sikljovipe bašo demokratikano dizutnipe thaj maškarkulturnikano sikljovipe (Oslo) thaj o Europakoro kulturnikano centro ano Delfi.

O Konsilo e Europakoro dikhela e džanipa ke iniciative lele tare aver maškarnaciakere subjektoja thaj dikhela e partneripa e institucienca sar so si Europakiri unia, organizacia bašo arakhipe thaj kolaboracia ani Europa (OSCE) thaj Unesco, sar thaj i Organizacia bašo sikljovipe, kultura thaj baro džanlpe ki Arapengiri liga (Alesco) thaj Europikani-mediteraneskiri fondacia Ana Lindh bašo maškarkulturnikano dialogo maškar e kulture. O Konsilo e Europakoro dela dendipe ani “Unia e civilizaciengiri”, fundirime taro generalnikano sekretaro ko Pašakerde nacie thaj ikerdi tari Špania thaj Turkia, thaj dikhela i idea bašo phandipe e memorandumeskoro bašo haljovipe e “Uniasa” resarinasa te zorjarel i kolaboracia.²⁴ Thaj adjaar, o Konsilo analizirinela e čhania sar te ovel kerdi i promocia ko maškarkulturnikano dialogo ane pervazia e zakonoanipaskoro ko Konsilo e Europakoro ani ranik e manuškikane hakojegoro, demokratia thaj radžipe e hakoskoro ani kolaboracia e Islamikane organizaciasa bašo sikljovipe, baro džanlpe thaj kultura (Isesco) thaj o Rodljaripaskoro centro baši islamikani historia, arti thaj kultura (IRCICA).

I organizacia sar Konsilo e Europakoro, thaj adjaar, šaj te labarel e afinitetoja thaj e programe baši kolaboracia save so disave džene isi olen kerdo ane disave regionoja ano sundal. E prekal granicakere phandlina, save so tradicionalnikane si ikerde tari rig e Konsloskoro e Europakoro, isi olen but bari rola ki maškakulturnikani dimenzia.

---

²⁴ Ko 15 januaro 2008 , o Generalnikano skeretaro ko Konsilo e Europakoro thaj o učo prezentento ke Unisarde Nacie kerde Lil iradencia baši Unia e civilizaciengiri save so si ki relacia e avutne kolaboraciasa thaj e barjovipasa ko Memorandumo bašo haljovipe.

E na-themakere khelne organizirime ko mařkanaciengoro nivo, sar misaleske e biradřikane organizacie, fondacie ja pale e konfesiaengere khedina, khelana kliidardi rola ano internacionalnikano mařkarkulturnikano dialogo- ano savo řaj te oven inovatoroja. Akala organizacie pobuter vaxt kerena buti e dende rodipanca save so ikljovena taro kulturnikano averipe ane olengere pervazia. Kerena drakhalinengere relacie mařkar e khedina save so nařti lokho te oven arakhle e mařkaradřengere phandle lafenca.

Athe ovela ikljovipe e rolakoro e individuengoro. Adala save so si sikle te dřivdinen thaj keren buti ano mařkarkulturakoro konteksto, majbut adala saven isi emigrantikano kustikipe, řaj te keren but phandlina prekal e themakere linee. řaj te keren buti sar vektoroja barjovipaske, te stimilirinen inovacie thaj hibridizacia e ideengiri. Ola grafikane sikavena o kompleksnikano thaj o kontekstualnikano karatkero e identitetoskoro thaj řaj te oven pioneroja ko mařkar kulturnikano dialogo.

5. Rekomendacie thaj dromipe ke politike baše avutne aktivipa: jekhethani obligacia e fundavne khelnengiri

O zoralkeripa ko maškarkulturnikano dialogo resarinasa te oven promovirime amare jekhethane baripena bašo patjivipe e manuškane hakoјengoro, demokratia thaj radžipe e hakoskoro, thaj o vazdipe e pobare europakere jekhipaskoro, si jekhethani obligacia sa e interesirime rigenge. Aktivnikane participiripasa ke sa e pandž politike definirime ano anglederutno čekatiipe ka ovel arakhlo leipe than sakoneske taro amaro barvalo kulturnikano kustikiipe thaj o akanutno maškariipe. Upral i funda e konceptoskiri bašo kulturnikano averipe thaj o maškarkulturnikano dialogo, thaj upral i funda ko butevaxteskiri eksperinca, o Konsilo e Europakoro šaj te del formulacia ke akala generalnikane rekomendacie thaj droma thaj te barjarel droma baše politike baše avutne aktivipa.

5.1 Demokratikano vastaripe ko kulturnikano averipe

Te šaj te barjarel kulturnikano averipe trubul te vazdel thaj demokratikano radžipe ke sa e nivevoja. Ano adava dikhipe šaj te oven dende but generalnikane droma, dende anglo sa baše kreatoria e politikengere thaj baše averputarde badania.

Bašo maškarkulturnikano dialogo trubul te ovel objektivnikano institucionalnikano thaj juristikano pervazi ko nacionalnikano thaj lokalnikano nivo savo so ka del garancia ke standardoja baše manuškane hakoјa ko Konsilo e Europakoro thaj savi so ka del baza ke principoja baši demokratia thaj radžipe e hakoskoro. Bare džanlipastar si te ovel kerdo putardo zakonoanipe thaj putarde politike bašo maripe mujal i diskriminacia bazirime ke sasave funde sar so si misaleske polo, rasa, rang, patjavipe, politikane ja aver gindipa, nacionalnikane ja pale socialnikano kustikiipe, preperepe kori nacionalnikano minoriteto, isipe thaj savi te si aver funda, maškar aver, seksualnikano terminiripe, jekhajekh e hakoenca²⁵ ko Sudo, ja beršipe ja fizikane thaj mentalnikane pharipa jekhajekh e raportosa taro protokolo n-ro 12 ki Europakiri konvencia baše manuškane hakoјa.²⁶ ECRI dela droma bašo amripe ko nacionalnikano zakonoanipa mujal o rasizmo thaj rasakiri diskriminacia.²⁷ E relacie maškar e thema thaj i religia trubul te oven or-

---

²⁵ Dikh e decizie *Smit thaj Grejdi mujal o Unisardo Thagaripe* 29/09/1999 §90 ; *S.L mujal i Austria* - 09/01/2003 §37 ; *kamer mujal i Austria* - 24/07/2003 §37.

²⁶ Погледни го Извештајот за Протоколот бр. 12 на Европската конвенција за човекови права, §20

²⁷ Препорака бр.7 на ECRI за општа политика за национално законодавство за борба против расизмот и расната дискриминација, 2002 год.

ganizirime ko čhani ko savo ka oven garantirime jekh hakoja thaj obligacie sarinenge, bizo te ovel dikhipe ko olengoro gindipe, minsa ja religia, resarinasa te ovel sasto patjivipe e tromalipaskoro ja gindipaskoro thaj religiakoro.

Trubul te ovel arakhli andruni relacia maškar e aver politike save so promovirina o maškarkulturnikano dialogo ja pale na dena e rizikoja bašo maškarkulturnikano dialogo. Jekh tare čhania te ovel reslo adava si te ovel kerdo “jekhethano” resipe savo so ka ovel upral e konvencionalnikane resornikane linee ani forma e maškarresornikane komitetoskoro, ulavdo o ministeripe baši integracia ja pale jekhin ano kabinetu e premiereskoro. O pašipe thaj o realiziripe e “Nacionalnikane akciakere planoskoro”, savo so ovela fundirime ko maškarnaciengere standardoja baše manuškane hakoja, pahndindo athe thaj e standardoja ko Konsilo e Europakoro, sar thaj e rekomendacie taro akava Parno lil, šaj efektivnikane te del dumo kori i vizia bašo integririme amalipe savo so arakhela o ververipe peskere dženengoro thaj dela resarina save so šaj te oven bilavde ane programe thaj si putarde bašo putardo deletipe. O Konsilo e Europakoro si le zor te del dumo ko vazdipe e asavke Nacionalnikane akciakere planongoro thaj ko procenipe e olengere realiziripaske. O politikano lideripe ko majučo nivelo si bare džanlipastar bašo resipe e baxtagoreskoro. O dizutnikano amalipe, phandindo athe thaj e khedina e minoritetengere thaj imigrantengere, šaj te ovel olen bare džanlipaskiri rola. Resarinasa te ovel pošukar i integracia šaj te oven formirime e konsiliarnikane badania ane save ka len than e prezententoja tare aver dende partneroja. E nacionalnikane akciakere planoja trubul te involvirinen thaj e neve imigranten sar thaj e minoritetengere grupen save so lena than lungeder periodo.

O Konsilo e Europakoro šaj te lel keripe e džipherde iniciativakoro savi so phandela thaj rodljaripa thaj konferencie resarinasa te rodljarel o buvleder koncepto ko maškarkulturnikano resipe ano vastaripe e kulturnikane averipaskoro, ano savo o maškarkulturnikano dialogo si bari komponenta. Majbut akaja buti šaj te ovel rodljardi ko linko/sinergia maškar o maškarkulturnikano resipe ko vastaripe e ververipaskoro thaj e politikakoro ki integracia. Akaja iniciativa šaj te ovel deletime katlipasa aktivipa koro sasto reonipe e Konsiloskoro e Europakoro te šaj te ovel promovirime o koncepto ko maškarkulturnikano resipe ko vastaripe averipe, phandindo athe thaj i integracia.

E putarde radža trubul te ovel olen haljovipe bašo adžikeripe ki kulturnikani aver populacia thaj te del garancia kaj ko arakhipe e putarde servisongoro te oven patjivkerde e legitimnikane rodipa thaj trubul te oven ko šajdipe te den džovapi ke mangina e sa e grupengere ano amalipe. Akava rodipe, savo so ikljovela tare principoja e nadiskriminaciakere thaj jekhipaskoro,

si majbut bare džanlipastar ko ikerdipe e ničeskoro, sastipaskoro, ternipaskoro, sikljovipaskoro, kulturakoro thaj e kustikipaskoro, kheripaskoro, socialnikane dende dumeskoro, resipe e kurekskoro e butjakoro thaj o čačipe. Bare phirda bašo involviripe e prezentontogoro si sime save so preperena ke minoritetoja thaj grupe simengiri saven so isi pharipa ko kreiripe e politikengoro bašo deipe e servisongoro thaj preparaciakoro e decizienogoro bašo ulavdipe e resursengoro, sar thaj o butjarnipe e simengoro akale grupengoro ani butjarni zor ke ofisoja save so arakhena servisoja.

E putarde debate trubul te oven karakterizirime e patjivasa kori o kulturnikano averipe. Trubul te oven čhudime thaj sudome e putarde sikavipa e rasizmoskoro, ksenofobiakoro, ja pale save te si aver forme ko bitolerantnipe²⁸ jekhajekh e jekhutne terminantena ki Europakiri konvencia baše manuškikane hakoja, bizo te ovel averipe isi ja na kustikipe tare legarutne e putarde funkciengoro ja pale taro dizutnikano amalipe. Kodova trubul te na dela asavki forma ki stigmatizacia e simenge save so preperena disave minoriteteske thaj ke grupe manuša saven isi pharipa ano vakeripa. E mediumia šaj te realizirinen pozitivnikano dendo dumo ano maripe mujal i bitolerancia, majbut e arakhipasa e kulturakoro e haljovipaskoro maškar e džene tare verver etnikane, kulturnikane, čhibakere thaj konfesiakere khedina. E mediumengere ekspertoja trubul te den peskoro gindipe bašo pharipe e bitoleranciasa ane multikulturnikane thaj multietnikane maškaripa ane phuva dženja thaj baše merke save so šaj te ovel lele bašo promoviripe e tolrenciakoro, maškarpeskoro haljovipe thaj patjiv.

E thema save so trubul te ovel olen detalnikano zakonanipa bašo bidendipe e “vakeripaskoro e bimangipaskoro” thaj e rasistikane, ksenofobikane, antisemitikane, islamofobikane, vakerdipa sar thaj thaj vakerdipa mujal e Roma, adari kote so asavke vakerdipe vazdena bimangipe ja pale zoralipe. E džene ko došalkeripaskoro juristikano sistemo trubul te oven šukar trenirime bašo realiziripe thaj ikerdipe akale zakonoanipaskoro. Trubul te keren biathinale nacionalnikane badania bašo maripe mujal i diskriminacia ja aver strukture baši kontrola e efektivnipaske adale zakonoanipaskoro, bašo realiziripe e

---

²⁸ I trinto samito ko Konsilo e Europakoro ano 2005 denda sudope “sa e formenge ki bitolerancia thaj diskriminacia, majbut adalenge so si fundirime ko polo, rasa thaj religia, phandindo athe thaj o antisemitizmo thaj i islamofobia”. Thaj adjaar, o Komiteto tare ministroja but fare vakerda kaj e Roma thaj e nomadikane sela si khuvde e diskriminaciasa ke sa e forme e dživdipaskere. Numa adava, ECRI denda bahani kaj trubul zakonesa te del sankcie ko “putardo negiripe, minimiziripe, dendo džovapipe ja pale afikeripe e došalipaskere aktonge saven isi rasistikani resarin e genocidoske, bilače butja mujal o amnušipe” kana adala aktoja ovena kerde e iradasa “Rekomendacia n-ro 7 baši generalnikano politika bašo nacionalnikano zakonoanipa bašo maripa mujal o rasizmo thaj rasakiri diskriminacia, 2002). ECRI dikavda o trubutnipe mujal e prejudicie savenca khuvena pumen e muslimanikane khedina thaj o keripe buti ke jekhutne sankcie ane čipote e diskriminaciakere upral i funda e religiakiri (Rekomendacia n-ro 5 baši generalnikani politika mujal bitolerancia thaj diskriminacia e muslimanengiri).

jekhutne aktongoro thaj deipe dendo dumo baše viktimoja tare rasistikane čipote.

E politikane čekatne isi olen ulavdi obligacia ki akaja ranik. Olengere poze re-sena ko putardo gidnipe bašo maškarkulturnikane pučipa thaj ola šaj te kovljaren ja pale te keren bilačheder e tenzie. O ECRI majbut dikhela sama ke akala rizikoja thaj olengoro nakhipe ani praktika, thaj isi ole kerde but praktikane merke save so šaj te len ano maripe mujal o labaripe e rasistikane- antisemitikane thaj ksenofobikane poltikane vakerdipa.²⁹ E komunakere lideroja šaj but te den dumo ko peskoro lideripe ano arakhipe jekhe generalnikane šandipaskoro. Thaj adjaar, o ECRI dela rekomendacia te lel olendar o putardo finansiripe e poltikane partiengoro save so promovirinena o rasizmo, a majbut “o vakerdipe e bimangipaskoro”.

E putarde radža ovena kuražime te len, adari kote so trubul, jekhutne pozitivnikane aktivipa bašo dendipa e resipaskoro ke sime save so preperena ke grupe manuša saven isi pharipa ja pale grupe saven isi tikneder autoriziripe, dži e džovapime pozicie ane fremia ko profesionalnikano dživdipe, ane khedina, politika thaj lokalnikane thaj regionalnikane radža, thaj ko adava te len ko dikhipe e trubutnipa ke profesionalnikane kvalifikacie. O principio uzal savo, ane disave terminirime trujalipa, trubutne si jekhutne merke bašo promoviripe ko sasto thaj efektivno jekhipe maškar e sime so preperena ke nacionalnikane minoritetoja, trubul te leljaren tare sa phuva dženja, putarde šartesa kaj adala merke na trubul te oven gindime sar diskriminaciakere merke. Trubul te oven lele ko dikhipe e konkretikane šartia e simengere so preperena ke nacionalnikane minoritetoja ko leipe adale merkengoro.³⁰

O Konsilo e Europakoro ka del peskere juristikane stabdardoja thaj droma ane neve, mangle forme dži e resarinakere grupe, sar putarde badania thaj badania save so anena decizia, lideroja ke organizacie ko dizutnikano amalipe, mediumia thaj terne. Ka ovel lelo materialo ano baro tiražo bašo patjivipe e manušikane hakoengoro ano kulturakoro averikano amalipe,

Lokharipe ko resipe dži o hakome hako ko Europakoro sudo baše manušikane hakoja bašo maškarkulturnikano dialogo

O Konsilo e Europakoro ka del detalnikano dikhipe ke decizie thaj e ande presude ko Europakoro konsilo baše manušikane hakoja save so si ki relacia e dženenca tari Konvencia baše pučipa phandle e maškarkulturnikane dialogosa.

²⁹ „Dekaracia bašo labaripe e rasistikane, antisemitikane thaj ksenofobikane elementoja ane politikane vakerdipa (mart 2005)“

³⁰ Dženo 4 §§ 2 thaj 3 tari fremiskiri konvencia bašo arakhipe e nacionalnikane minoritetengoro

sar thaj e instrukcie bašo “vakerdipe e bimangipaskoro” thaj bašo legaripe e konfesiakere simbolengoro ke putarde thana, savesa ka oven arakhle droma jekhajekh e ruhesa ki Europakiri konvencia baše manušikane hakoja.

O vastaripaskoro komiteto baše manušikane hakoja ka dikhel jekh paleta tare pučipa phandle e patjivipasa e manušikane hakojengoro ano kulturnikano amalipe, so šaj te anel dži o anipe e tekstoskoro baši politika tari rg e Konsiloskoro ki Europa. Thaj adjaar, ka dikhel e čipotipa ani ranik e kulturnikane hakojengoro.

Generalnikane, trubutno si te ovel dendo intenzivnikano dialogo bašo maškarkulturnikano dialogo, džikobor trubul te ovel jekhipe ki rola e konsiloskoro e Europakoro vakerdi ano akava dokumento. I Programa baše aktivipa ko Konsilo e Europakoro dela but bare šajdipa bašo ikerdo thaj intenzivnikano dialogo. Kerde si misala e ministerikane kongerencienca, parlamentarnikane debatenca, seminaronca baše treningoja e ternikane organizacienca thaj ekspertikane khedipanca sar so sine e nahle “Maškarkulturnikane forumoja” organizirime tari rig e Konsiloskoro ki Europa³¹, savesa si arakhle but bare informacie- bareder olendar si labarde ko akava Parno lil. Ka oven arakhle čhania sar te oven organizirime asavke maškarkulturnikane forumoja ano avutnipe.

O Konsilo e Europakoro sar ničalo forumo bašo maškarkulturnikano dialogo

Prekal peskiri programa e aktivipangiri, o Konsilo dela bahani te del peskiri ekspertiza ani ranik e manušikane hakojengiri, demokratia thaj radžipe e hakojeskoro baše debate maškar e phuva-dženja, dizutnikano amalipe thaj aver riga save si bašo maškarkulturakoro dialogo, thaj ko adava čhani te keren aktivipa ko maškarnaciengoro, nacionalnikano thaj lokalnikano nivo.

Europakiri kampanja bašo maripe mujal i diskriminacia

O Konsilo e europakoro, jekhethane e mediumengere ekspertonca thaj e institucienca bašo treningo ano 2008 berš lejla te kerel kampanja bašo maripe mujal i diskriminacia savasa so anda ano fokus o rola e mediumengiri ani multikulturnikani Europa.

Aver misal si i planirime konferencia e radžakere ekspertonca thaj e zainteresirime rigenca taro dizutnikano amalipe, sar misal e žurnalistoja thaj e džene ke patjavipaskere khedina. I resarin si te haljovent disave phare pučipa baše manušikane hakoja save so isi ano kulturnikane aver amalipa, majbut ani relacia e tromalipasa ko vakerdipe thaj patjavipaskoro preperipe.

³¹ Saraveo ano 2003, Troina ano 2004год. thaj Bukurešt ano 2006.

Nevi kampanja bašo maripe mujal i diskriminacia, tamirime upral i funda e ternikane kampanjakoro “Sarine aver- Sarine jekh”, numa o labaripe bašo pobuvlo putardipe, dikhljarela sa e forme e diskriminaciakoro thaj o razismo majbut o antisemitizmo, islamofobia thaj romofobia.

Ani ranik e politikengoro baši kultura, o Konsilo e Europakoro ka vadel peskere sistemoja bašo buvljaripe e informaciengoro baše politike thaj e standardia baši kultura, sar thaj i dokumentacia e misalenca baše šukar praktikipiripe, resarinasa te ikeren e politike baši kultura savenca ka lokhovel o resipe thaj dela dmo ko jekh participiripe sarinenge. “O Lil e instrukcienca baše kulturnikane politike” ka ovel ažuririme thaj ka ovel barjardo.³² O Konsilo e Europakoro ka kerel kolaboracia e avere Europikane thaj maškarnaciengere institucie ko khedipe thaj analiziripe ke evidentvoja, thaj deipe e informaciengoro bašo maškarkulturnikano dialogo e phuvengoro-dženjengoro.

5.2 Demokratikano dizutnipe thaj leipe than

E putarde radža thaj sa e amalikane zora ikerdovena te varjarena o trubutno pervazi bašo dialogo prekal e edukaciakere iniciative thaj e praktikane lačharipa savenca ovela involvirime e minoritetoja thaj e butipa. I demokratia adhinela taro aktivnikano leipe than e individuakoro ane putarde butja. O eksluzivnipe save te si jekhinakoro tari khedin našti te rakhljovel e džovapia thaj ka ovel serioznikano pharipe bašo maškarkulturnikano dialogo.

E ikerde forme e dialogoskoro- sar misal e konsiliarnikane badanengoro sikavena avralphuvakere themutne mujal e putarde badania thaj “e lokalnikane komitetoja baši integracia” saveske ovela dendo o Kongreso ke lokalnikane thaj e regionalnikane radža³³ - šaj te den baro dendipe.

Našti te ovel dendo o bidžovapime limitiripe ani realizacia e manušikane hakojengoro, thaj e simenge save so nane dizutne ko jekhutno amalipe. Isindo ko dikhipa o univerzalnokano karaktero e manušikane hakoja, ane hakoja e minoritetengiri- maškar e aver e kulturnikane, čhibakere thaj e participantengere hakoja- si saikerdo kotor, bare džanlipastar si sakoneske te arakhel o sasto realiziripe e manušikane hakojengoro. Akava gindipe ovela potencirime tari veneciakiri komisija.³⁴

³² „O Lil instrukcienca“ isi ole specifikane poze baši politika bašo kulturnikano averipe thaj maškarkulturakoro dialogo, thaj arakhela hangoja baše referentikane nukte thaj inovacia baše radžakere thaj biradžakere faktorvoja. www.culturalpolicies.net

³³ O Kongreso ke lokalnikane thaj regionalnikane radža, *lokalnikane konsiliarnikane badania baše avralphuvutne themutne: Lil Instrukcienca* (Strazbur: CLRAE, 2003)

³⁴ *Europakiri komisija baši demokratia prekal o hako (Veneciakiri komisija), raporto baše hakoja ke bithemutnipaskere manuša thaj e minoritetoja*, CDL-AD(2007)001, ad §144

E putarde radža te vazden aktivnikano leipe than ano putado dživdipe ko lokalnikano nivo ke zakoneskere dživdutne so si telo olengiri jurisdikcia, palo šajdipe phandndo thaj o hako e avazeskoro ko lokalnikane thaj regionalnikane alusaripa upral i funda ke principoja definirime ani Konvencia bašo participiripe e avralphuvakere themutnenge ano putardo dživdipe ko lokalnikano nivo. Džiakana, adaleske so o demokratikano amalipe si limitirime e statutesa ko nacionalnikano dživdutno, e puatrade radža trubul te keren lačharipe bašo resipe e zakoneskoro themutnipe jekhajekh e principonca lejjarde ani Europakiri konvencia bašo themutnipe.

E putarde radža trubul efektivnikane te ikeren i buti e organizaciengiri ko dizutnikano amalipe promovirindo o participiripe thaj o demokratikano dizutnipe, majbut i buti e organizaciengiri save so kerena buti ja pale sikavena e ternen thaj e simen save so si džene ke minoretnikane khedina, phandindo thaj e imigranten. O demokratikano dizutnipe thaj leipe than but fare ovela realizirime prekal e organizacie e dizutnikane amalipaske. Akale organizaciengere trubul te ovel dendo te šaj te khelen peskiri bari rola ane kulturnikane averikane amalipa, ja pale sar dendutne e servidongoro save so si gajlelile baše trubutnipa e simengoro so preperena e terminirime grupenge, ja pale sar advokatia ko averipe thaj e hakoja e simenge so preperena ko minoriteto, ja pale sar miškutne ki socialnikani integracia thaj kohezia. Ani arena e maškarkulturnikane dialogoskiri, e prezententoja tare terminirime minoritetoja thaj maškarkulturnikane khedipa si bare somvakerutne.

O vazdipe e nacionalnikane planoskoro baši integracia, kreiripe thaj realiziripe e proektongoro thaj programengoro, thaj olengiri procena si dende butja ane save e organizacie trubul te oven aktivnikane participiripasa. Trubul sistematikane te oven kuražime o leipe than e individualcongoro saven isi minoritetnikano kustkie ane aktivipa e organizacienca ko dizutnikano amalipe.

Lokalnikane radža si zorale ikerde te vazden iniciative bašo zoraldipe e dizutnikane participiripaskoro thaj i kultura ko demokratikano participiripe. Athe škar praktika si i komunakiri integracia ja konsilo e “avralphuvengoro” so dela mehanizmo bašo angažiripe save so preperena ke minoritetoja ja pale imigrantongiri ano lokalnikano politikano lideripe. O kongreso e lokalnikane thaj e regionalnikane radžengoro isi olen arakhlo detalnikano lil instrukcienca akale praksake.

O Konsilo e Europakoro si dendo bašo zoraldipe e demokratikane dizutnipaskoro thaj leipe than prekal but peskere programe, maškar save si thaj o “Maškarkulturakere dizja”, programa bašo barjovipe e politikengoro thaj barjardipe e kapacitetengoro. E dizja so si kotor akale programatar ka keren kolabora-

cia ano keripe e maškarkulturikane strategiengoro bašo vastaripe e averipasa sar instrumento. I programa ka ovel vazdime ani kolaboracia e maškarradžikane thaj biradžakere partneroja.

O Kulturnikano averipe ane urbanikane reonoja ka ovel avutni prioritetikani tema. E sukcesiale dizja ko avutnipe ka oven maškarkulturikane dizja. Akala

dizja ka šaj te vastaren thaj te rodljaren o potencialo keolengere kulturnikane averipa, te vazden kreativnipe thaj inovativnipe thaj ko adava čhani te keren ekonomikano anglipe, kohezia ani khedin thaj pošukar kvaliteto e dživdipaskoro.

Promoviripe ke

„maškarkulturikane diza”

Ano 2008 berš, o Konsilo e Europakoro ka lel te kerel programa bašo dendo dumo ke dizja te barjon ano centroja bašo maškarkulturikano dialogo, prekal e phralikane dizja thaj averipe e šukar praktikengoro bašo radžipe, mediumia, mediacia thaj kulturnikani politika.

5.3 Leljardipe thaj sikavdipe e maškarkulturakere džanipangoro

O leljardipe thaj o sikavdipe e maškarkulturakere džanipangoro si but bare džanlipastar baši demokratikani kultura thaj i socialnikani kohezia.

E arakhipasa e kvalitetnikane sikljovipaskoro sarinenge, dendo bašo involviripe sarinenge, ovela kerdo pošukar aktivnikano leipe than thaj dizutnikani sovli thaj ovena činavde e sikljovipaskere bišukaripa. O resipe e politikakoro šaj te ovel thavdutno ane but dundavne rekomendacie thaj droma, kerde e putarde radženge thaj e instituciengere bašo formalnikano sikljovipe, sar thaj o dizutnikano amalipe- phandindo athe thaj e minoriteten thaj e terne organizacien- sar thaj e mediumen, socialnikane thaj e kulturnikane partneren thaj e konfesiakere khedinen angažirime ano biformalnikano sikljovipe.

E putarde radža, e organizacie ko dizutnikano amalipe thaj e aver deutne e sikljovipaskere servisonge trubul te esapinen o barjovipe ko maškarkulturikano dialogo thaj o inkluzivnikano sikljovipe bašo baro elemento ke sa e nivevoja. E maškarkulturikane džanipa rubul te oven kotor taro dizutnipe thaj sikljovipe baše manuškane hakoja. E autorizirime putarde džanipa trubul ko sa re labaren e identifikatoroja tare klidarde džanipa baši maškarkulturikani komunikacia ko kreiripe thaj i realizacia e sikljovne thaj studiakere programe ke sa e sikljovipaskere nivoja, phandindo thaj o treningoja baše sikavne thaj e programoja baši edukacia baše bare. Trubul te vazden džipherde instrumentoja e studentenge te keren realizacia ke biathinale bare phirnipa, phandindo thaj o kritikano gindipe baše plesutne džovapia thaj e poze kori i eksperienca e avere kulturengiri. Sa e studentenge ruul te ovel dendo šajdipe te vazden peskere pluralingvistikane kapacitetoja. O maškarkulturikano sikljovipe thaj

i praktika trubul te xuljaren ano startuno treningo baše sikavne ano thavdipe olengere butikeripaske. O averipe e studentengoro thaj e školengoro trubul te ovel sadani karakteristika ke siklavnipaskere programe bašo maškarutno sikljovipe.

O sikljovipe baše manuškane hakoja, o sikljovipe bašo aktivnikano dizutnipe thaj o maškarkulturnikano dialogo šaj te ovel ole labaripe taro baro gendo e džidende materialengoro, phandindo thaj o “Compass” thaj “Compasito”, duj lila instrukcienca bašo sikljovipe baše manuškane hakoja baše terne thaj čhave, arakhle e Konsilostar e Europakere.

O sikljovipaskere institucie thaj e aver dende riga angažirime ano sikljvipaskere aktivipa ovena akharde bašo sikljovipe thaj o sikavdipe e historiakoro bašo deletipe e rekomendaciengoro ko Komiteto e min-strongoro bašo sikavdipe e historiakoro thaj te keren fokusiripe na sade e historiake ki olengiri phuv, numa thaj te ovel sikavdipe e historiakoro ke avera phuva thaj kulture, sar thaj ko adava so e aver dikhena ko amaro amalipe (pobuter dhipa) thaj ko adava te ovel dendo gajlipe bašo patjavipe e fundavnikane baripangoro ko Konsilo e Europakoro thaj te ovel leljadi i dimenzia- sikljovipe baše manuškane hakoja. ³⁵

Pendžaripe e nakhlipaskoro si taro baro džanlipe te šaj te ovel haljovdo o avdisutno amalipe thaj te ovel činavdo o palevakeripe ke tragikane čipote taro nakhlipa. Ano adava dikhipe, e autorizirime putarde radža thaj e sikljovipaskere institucie vazdena keripe thaj patjivipe e beršeskoro “Dive e viktimongoro taro holokausto thaj baši prevencia tare bilače butja mujal o manušipe” ko dive savo so ka alusarel jekhajekh e historiasa ki sakoja phuv. Asavke čipotake šaj te ovel labardo thaj o proekto ko konsilo e Europakoro bašo “Sikljovipe e lipardi-paske e viktimonge- sikljovipe baši prevencia e bilačipange mujal o manušipe”

---

³⁵ Ani rekomendacia (2001)15 ko Komiteto baše ministroja dži e phuva-dženja bašo sikavdipe e historiake ani Europa ko biš thaj jekhto šeliberš te ovel potencirinel, maškar aver, kaj o “Sikavdipe e histroiakoro na trubul te ovel instrumento baši ideologikani manipulacia, marketingo ja pale te ovel labardo bašo promoviripe ki bitolerancia thaj ultra-nacionalistikane, ksenofobikane, rasistikane thaj antisemitikane idé. E historikane rodljaripe thaj i historia savi so sikljovdovela ke škole nane te ovel nijekh, thaj asavke trubul te oven jekhajekh e fundavne baripanca thaj e Statusenca ko Konsilo e Europakoro džikobor dena ja promovirinena o bilačhokerdipe e historiakoro, anglo sa prekal:

- falsifikuipe ja pale kerdipe ke hohavne aktoja averkerde faktoja, aver statistike, hohavne performasia;

- potenciripe ki jekh čipota resarinasa te ovel dendo džovapi ja pale te garavel aver čipota;

- iranipe e nakhlipaskoro baše resarina e marketingoskoro;

- but nacionalistikani verzia ko nakhlipe so šaj te kerel dihotomia “amen” thaj “tumen”

- bilačo labaripe ke historikane evidentvoja;

- negiripe ke historikane faktoja;

- mukhipe e historikane faktongoro.“ (Dendipe, Kotor 2 bašo “bilačipe e historiakoro”).

savo so sine kerdo te ŝaj te del dumo e sikljarnenge te dĵanen thaj te haljoven baŝe ĉipote save so kaljarde i europakiri thaj i lumiakiri historia thaj te haljoven o specificiripe e Holokausteskoru sar jekhto gindime zumavipe te oven uazarde e manuŝa ko globalnikano nivo; te ovel vazdime i minsa baŝe sa e genocidoja thaj bilaĉhe butja mujal o manuŝipe savo so kerda o 20 ŝeliberŝ; te sikljovent e sikljarne sar te oven ĉinavde e doŝalkeripaskere kotora mujal o manuŝipe; thaj te ovel vazdime o haljovipe, tolerancia thaj amalipe maŝkar e nacie, etnikane grupe thaj konfesiakere khedina, thaj ko adava te aĉhovel patjavno ke fundavne principoja ko Konsilo e Europakoro.

Te ŝaj te ovel cenime o averikano kulturnikano kustikipe trubul te oven pendzarde e ŝerutne sundaleskete religie thaj e bireligiakere patjavipa thaj olengiri rola ano amalipa. Aver bari resarin si te del olen patjiv kori i amalikano thaj kulturnikano averipe ki Europa, ani savi si astarde thaj e neve imigrantikane khedina sar thaj e khedina savengere europikane darhia si buvljarde kori e ŝeliberŝa.

Ko sikljovipe jekh avereske trubul te astarel thaj te patjivkerel e averikane vakerdipa ko kreativinipe, phandindo thaj artefaktoja, simboloja, tekstoja, subjektoja, ŝeja thaj habe. I muzika, o artipe thaj o khelipe ŝaj te oven zurale instrumentoja baŝo maŝkarkulturnikano sikljovipe.

E autorizirime putarde radĵa, thaj adjaar, ovena akharde te len ko dikhipe e efektoja ke aktoja thaj e politike- sar so si e vizakere rodipa ja pale e butjarne sertifikatoja thaj e sertifikatoja baŝo akademikano personalo, studentoja, artistoja ja pale perforemria- baŝo sikljovipaskere thaj kulturnikane averipa. Jekhahjekhutno si kerde aktoja thaj e poltike ŝaj ani bari mera te den dumo ko maŝkarkulturnikano dialogo.

O Konsilo e Europakoro mangela te legarel o maŝkarkulturnikano dĵanipe prekal o sikljovipe. Ani relacia e formalnikane sikljovipaskoro, o Konsilo e Europakoro ka vazdel referentnikano fremi ka sikavel e dĵanipa baŝi maŝkarkulturnikani komunikacia thaj maŝkarkulturnikano sikavdipe thaj ka kerel “Lil instukecienca baŝe ŝukar prakse” ke sa e niveloja. Palo 2010 berŝ, i organizacia ka kerel buti ko promoviripe e demokratikane kulturakoro thaj o maŝkarkulturnikano dialogo sar komponenta ki Europakiri ranik ko uĉo sikljovipe. O europakoro cenro baŝo rodljaripe ko sikljovipe baŝo demokratikano dizutnipe thaj o maŝkarkulturnikano sikljovipe, fundirime ano Oslo, ka kerel fokuso baŝo legardipe e maŝkarkulturnikane dĵanipasngoro e sikavnenge.

O Konsilo e Europakoro ka dĵal ponadari te vazdel e instrumentoja baŝo zoraldipe e maŝkarkulturnikane dialogoskoro prekal e resipa baŝo sikavdipe

e historiakoro bazirime ko objektivnipe, kritika-ni analiza thaj o labaripe e pobuter dikhipangoro, maškarpeskoro pat-javipe thaj tolerancia ke fundavne baripa ko Konsilo e Europakoro. Ka ikerel sakova vak-erdipe ani sikljovipaskiri ranik bašo činavdie e čipotakiri savi so ka ikl-jovel ja ka negirinel o Holokausto, genocidoja thaj aver bilače butja

mujal o manušipe, etnikano užaripe thaj masivnikano phagipe e manuškane hakoja thaj ke fundavne baripa savenge si dendo o Konsilo e Europakoro. O Konsilo e Europakoro, thaj adjaar, ka džal ponadari thaj ka gindinel bašo buvljaripe e proekteskoro “Sikljovipe bašo lipardipe e viktimengoro- sikljovipe bašo činavipe e bilače butjengoro mujal o manušipe”.

O Konsilo e Europakoro isi resarin te ačhol i referantnikani institucia bašo sikljovipe thaj sikavdipe e maškarkulturakere džanipa thaj ka džal ponadari te del olenge džanipa ke akala teme

Ani kolaboracia e autorizirime putarde radženge, e deutne e sikljovipaskere servisonge thaj e ekspertonge, o Konsilo e Europakoro ka džal ponadari peskere inovativnikane butjake ano definiripe, barjovipe, buvljaripe thaj le-gardipe e maškarkulturarnikane džanipange thaj ka lel jekhutne iniciative ani ranik e čhibakere politikengoro.

Ka džal ponadari thaj ka vazdel o thavdutno proekto “I piktura e averengiri ko sikljovipe e historia-koro”

O Konsilo e Europakoro ka džal ponadari e proektosa thaj gindinela bašo buvljaripe e baripaskoro, majbut prekal i kolaboracia prekal o Unesko, Alesco thaj o rodljaripaskoro centro baši islamikani historia, artipe thaj i kultura (IRCICA).

Ani relacia e čhibengere politiken-goro bašo maškarkulturarnikano dialogo, o Konsilo e Europakoro ka arakhel dendo dumo thaj rekomendacie baše autorizirime radža ano dikhipe e olengere sikljovipaskere politike baše sa e čhiba ano sikljovipaskoro sistemo. Thaj adjaar, ka oven kerde konsultativnikane droma thaj instrumentoja bašo sikavdipe ke generalnikane Europikane standardia baše čhibakere phirnipa.

Ka oven lele thaj aver iniciative ani ranik e sikavdipaskoro bašo artipe thaj e konfesiakere thaj religiakere faktoja, sar kotor tari programa bašo promoviripe ko maškarkulturarnikano sikljovipe thaj dialogo prekal o barjovipe ke generalnikane rekomendacie bašo vastaripe e kulturarnikane averikane klason-goro, sar thaj o dendo dumo baši integracia ko maškarkulturarnikano sikljovipe ane sikljovipaskere programe.

Ani relacia e biformalnikane sikljovipaskoro, o Konsilo e Europakoro ka džal ponadari peskere dendipasa bašo dendo dumo ke aktivipa e organizaciengoro ko dizutnikano amalipe- majbut e ternikane organizacie- savengiri resarin sine te del džovapi ko kulturnikano averipe ko pozitivnikano thaj kreativnikano čhani. Ka džan ponadari e treningonca bašo barjaripe e sikljovipaskere aktivipa bašo Europakoro dizutnipe thaj manuškane hakoja, realizirime ane fremia ko “Ternikano partneripe” e Europakere Komisiasa. Ka oven dende neve šajdipa bašo treningo baše maškarkulturnikane phirnipa, majbut baše organizacie taro dizutnikano amalipe, patjavipaskere khedina thaj e žurnalistia. O Konsilo e Europakoro ka džal ponadari peskere butjasa baše mediuemskere liljarnipa.

Akala aktivipa ka oven džipherde e iniciativenca ani ranik e kulturnikane politikengiri thaj e politikengiri bašo kustikipe dende bašo buvljaripe e maškarkulturnikane haljovipaskoro thaj arakhipe e buvleder resipaskoro dži o kulturnikano kustikipe save so isi bari rola ano maškarkulturnikano dialogo. Ano akava dikhipa, ovela čhivdo o akcento e džanipaskoro thaj e patjavipaskoro ko kulturnikano kustikipe e averengoro, prekal e jekhutne programe, sar hango ko averipe thaj kulturnikano barvalipe.

5.4 Than bašo maškarkulturakoro dialogo

Keripe e thanengoro bašo maškarkulturnikano dialogo si kolektivnikani dendi buti. Bizo jekhutne thaj resle thana, o maškarkulturnikano dialogo jekhutno nane te ovel kerdo, na thaj te džal angle. Ano akava dikhipa, o konsilo e Europakoro šaj pale te den nekobor rekomendacie.

E putarde radža thaj sa e amalikane faktorija ovena akharde te vaden maškarkulturakoro dialogo ane thana ano sakodivutno dživdipe thaj ane fremia ko patjivipe e fundavne tromalipangoro. Isi bilimitirime numero bašo šajdipe bašo keripe akala thana.

E putarde radža si džovapime bašo organiziripe e dizutnikane dživdipisakoro thaj e urbanikane thaneskoro ko čhani savesa barjona e šajdipa bašo dialogo, upral i funda e tromalipaskoro thaj e vakerdipaskoro, thaj e principoja baši demokratia. E fizikane thana thaj o kerdo maškaripe si strategikane elementoja ko socialnikano dživdipe. Trubul te ovel dikhli ulavdi sama ko kreiripe thaj vastaripe e putarde thanenca, sar parkonca, dizutnikane ploštadencia, aerodromenca thaj trenoskere terdjovinenca. E autorizirime bašo urbanistikano planiripe ovena kuražime te keren “putarde diza” bare thanesa bašo putardo thanipe arakhipaske. Akala thana, ane idealnikane šartia kerde si pu-

tarde godjenca-planirime bašo pobuter labaripa, šaj te den dumo ko keripe e generalnikane dizutnikane hošipaske bašo than thaj maškarkulturnikano dendipe. Majbut, e organizacie ko dizutnikano malipe, phandindo thaj e konfesiakere khedina, ovena akharde te arakhen organizaciakere fremia baše maškarkulturnikane thaj maškarreligiakere arakhipa. O privatnikano sektoro thaj e socialnikane partneroja trubul te arakhen kulturnikano averipe ki butjarni zor te na keren konfliktoja, numa te legaren kori i kreativnikani sinergia thaj komplementarnipe.

O žurnalistipe, dende dumesa tari obligacia prekal e etikane kodeksia barjarde tari korkori mediuemskiri industria thaj treningoja baše žurnalistia baše kulturnikane averipa, šaj te del dumo ano arakhipa e formuenge bašo maškarkulturnikano dialogo. Resarinasa te sikavel o averipe e saikeripaskoro ko amalipe ani lengiri andruni struktura, e mediuemskere organizacie akharena pumen te leljaren voluntarnikani politika, dende dumesa e jekhutne šemengere baše treningoja, bašo anglipe e dženengere tare kišle grupe thaj e minoritetoja ke sa e nivevoja ko produktipa thaj o vastaripe, legaripasa esapi baše trubutne profesionalnikane phirnipa.

O Konsilo Europakoro dikhela akava baro džanlipaskoro realiziripe e tromalipaskoro ko vakerdipe thaj sar obligacia na sade baše putarde radiodifuzeroja. Sa e mediuemia trubul te dikhljaren sar šaj te den dumo e hangongo e minoritetengoro, maškarkulturnikano dialogo thaj maškarpeskoro patjivipe.

E putarde radža thaj e nathemakere faktorvoja ovena vazdime te promovirinen i kultura, arti thaj o kustikipe, adalesa so ka arakhen bare džanlipaskere thana bašo dialogo. O kulturnikano kustikipe, e “klasikane” kulturnikane aktivipa, “kulturnikane droma”, e nevevaxtune artikane forme, i selikani thaj ulicakiri kultura, kultura savi so ovela legardi prekal e mediuemia thaj o interneto nakhavena e linee thaj phandena e kulture. O artipe thaj i kultura kerena than bašo sikavdipe avrial tare institucie, ko nivelo e individuakoro, thaj šaj te khelen rola sar mediatoroja. Sa e riga trubul te vazden aktivnikano leipe than ane kulturnikane thaj artikane aktivipa. E kulturnikane aktivipa šaj te ovel olen bari rola ano keripe buti ki jekh teritoria ano jekhtuno putardo than.

Prekal o “Averipe e gindipaskoro baši konfesiakiri dimenzia ko maškarkulturnikano dialogo”, ovipe savo so sine kerdo ko 8 aprilo 2008 ki eksperimentalnikani funda, o Konsilo e Europakoro dela olinge šajdipe ke prezententoja tare konfesiakere khedina thaj aver akteria ano dizutnikano amalipe, sar thaj e participirime ekspertvoja, detalnikani diskusia baše principvoja save so radžinena e sikljovipaskere politikasa ano sikavdipe e konfe-

siakere thaj religioznikane faktoja, sar thaj e praktikane detalia bašo organiziripe e adale sikavdipangoro. O averipe thaj adjaar dela dumo ko definiripe e resipaskoro thaj e ideengoro baše akala pučipa save so o participantia šaj te keren ano peskoro keripe buti, sar thaj e but rekomendacie baše resarinakere aktivipa ko Konsilo e Europakoro. Šajutne aktivipa bašo “Averipe” ka oven liparde ane fremia ko ocenipe ki praktika savi so trvul te oven kerde ano thavdipe e 2008 beršeskoro.

O Konsilo Europakoro ka džal ponadari e e legarutne iniciativengoro e mediuenca. Numa i pursaka baše dendina ano maškarkulturakoro dialogo, i organizacia- palo konsiliarnipe e avere maškarkulturakoro institucienca thaj ani kolaboracia e jekhutne partnerenca- isi olen resarin te keren biformalnikani drakhalin veb rigorasa baše jekhutne profesionalconca thaj organizacienca savenge ka ovel keripe lav baše hakoja, obligacie thaj e butjarne šartia e žurnalistenge ano periodo e krizakoro.

Mediumeskiri pursaka bašo maškarkulturakoro dialogo ko Konsilo e Europakoro

O Konsilo e Europakoro isi ole resarin e beršeskere pursakoro te del olenge angigaripa e mediuenge so dende baro dendipe ano čhinavipe ja pale nadendipe e konfliktengoro, haljovipangoro thaj dialogoskoro. Thaj adjaar isi olen irada te keren informativnikane drakhalina internet rigenca baše dendina ke mediuencia ano maškarkulturakoro dialogo.

5.5 Maškarkulturakoro dijalogo ano maškarnaciakere relacie

Lokalnikane thaj regionalnikane radža trubul te dikljaren e šajdipa baši kolaboracia e partnerikane partnerikane institucienca ane aver kotora ki Europa. O butikeripe ko akava nivelu si bari komponenta baše šukar pašutne relacie maškar e thema thaj o šukar fremi bašo barjovipe e maškarkulturakoro relacijengoro. E lokalnikane thaj e regionalnikane radža šaj te organizirinen ničale thaj institucionalizirime konsultiripa e teritorialnikane khedinenca ja pale radženca ke pašutne thema bašo pučipa taro jekhutno intereso, jekhutne solucije, bašo terminiripe e juristikane ja praktikane pharipa ani prekallineakiri thaj teritorialnikani kolaboracia thaj te len jekhutne aktivipa bašo keripe buti akale butjenca. Saj te oven organizirime treningoja, phandindo thaj e čhibakere treningoja, baše sime lokalnikane phandle ani akaja kolaboracia.

E organizacie ko dizutnikano amalipe thaj einstitucie save so arakhe- na sikljovipaskere servisoja šaj te den dumo kori o maškarutno dial-

ogo ani Europa thaj ko maŝkarthemutno dialogo ani Europa thaj ko maŝkarnaciengoro nivo, misaleske prekal o leipe than ane biradžikane europakere strukture, prekallineakere parteneripa thaj sheme baŝo averipe, majbut e ternenge. E maŝkarthemutne institucie, sar so si o Konsilo e europakoro, si džovapime te arakhen dendo dumo baŝe dende butja ko dizutnikano amalipe thaj e organizacie save so dena sikljovipaskere servisoja.

E Mediumia ovena dende dumesa te barjaren lačharipe baŝo ulavdipe thaj jekhethano keripe ko regionalnikano, nacionalnikano ja europikano nivo- programakoro materialo save so isi ole faktome baripe ano mobiliziripe e putarde gindipaskoro mujal i bitolerancia thaj baŝo keripe buti e relacienca ane khedina.

O Konsilo e Europakoro ka promovirinel thaj buvljarel i kolaboracia e avere organizacienca aktivnikane ano maŝkarkulturnikano dialogo, phandindo athe thaj o Unesco thaj i iniciativa ki “Unia e civilizaciengiri”, OSCE, EU thaj Europakiri-mediterraneskiri fondacia Ana Lindh baŝo dialogo maŝkar e kulture, sar thaj aver regionalnikane organizacie, sar Liga e arapengere themengiri thaj olakiri organizacia organizacia baŝo sikljovipe. Kultura thaj sadžanipe, Alesco, so sikavela o regiono e bute linkonca ani Europa thaj i karekeristikani kulturnikani tradicia. O Konsilo e Europakoro, thaj adjaar, ka promovirinel o maŝkarkulturnikano dialogo upral i funda e peskere standardongiri thaj e baripangiri ko kerdo butikeripe ke terminirime proektoja e institucienca sar islamikani organizacia baŝo sikljovipe, sadžanipe thaj kultura (Isesco) thaj o Rodljaripaskoro centro baŝi islamikani historia, artipe thaj kultura (IRCICA). O regionalnikano fokuso ki akaja kolaboracia sikavela interakcia ani Europa olakere paŝutne regionenca, majbut e mesmeriragekere kinarenca ko Mediterano, Paŝe Disorig thaj centralnikani Azia.

Ane avutne masekoja, o Konsilo e Europakoro ka lel neve initiative te ŝaj te ovel realizirime tangeder kolaboracia maŝkar akala thaj e neve partneroja. Jekh tare instrumentoja si thaj i „Faro putardi programa”, savi so o Konsilo e Europakoro kerda ano Unesco ano 2005 baŝo te ŝaj te promovirinel o maŝkarkulturakoro dialogo.

Buvljaripe thaj nevipkeripe ki „Faro putardi platforma”

O Konsilo e Europakoro, e konsiliarnipasa ko Unesco, ka vazdel o potencialo ko „Faro putardi platforma” baŝi internacjonalnikani koordinacia ke aktivipa baŝo maŝkarkulturakoro dialogo.

Aver aktivipa ko akava konteksto si akala:

- • EU sikavda o 2008 berš sar Europakoro berš ko maškarkulturnikano dialogo “Parno lil bašo maškarkulturnikano dialogo” thaj i eksperimentalnikani “Averipe e gindipangoro baši religiakiri dimenzia ko maškarkulturnikano dialogo” thaj sikavela duj mare dende butja ko Konsilo e Europakoro bašo europakoro berš ko maškarkulturnikano dialogo. 36 o Konsilo e Europakoro but dela baro džanlipe ani programa e aktivipangiri thaj ani dinamikani diskusia baše lungovaxteskere perspektive ki politika thaj aver aktivipa, sar misal prekal i kampanja bašo maripe mujal i diskriminaca 2008 berš, “Maškarkulturnikane dizja”, ikaldipe e sikljovipaskere hakoskoro ko europikano sudo baše manušikane hakoja phandle e maškarkulturnikane dialogosa thaj e europakoro centro bašo rodljaripe bašo sikljovipe bašo demokratikano dizutnipe thaj maškarkulturnikano sikljovipe (Oslo).
- O Konsilo e Europakoro lela ko dikhipe o dendo dumo ko “Centaro Utarig-Mesmerig” thaj olakiri bari rola. Phandela e radžen thaj e parlamentarcon, lokalnikane thaj regionanikane radžen thaj e dizutnikane amalipen. E prioritetoja ki programa e oraganizaciakere si o globalnikano sikljovipe, e manušikane hakoja, terne, demokratikano radžipe thaj maškarkulturakoro dialogo. O Centaro dela olenge bari dimenzia ko maškarkulturnikane dendina dromarde kori promoviripe e maškarkulturnikane sikljovipaskoro, haljovipe thaj politikano dialogo ane fremia thaj amškar e aver kontinentoja.
- “E artutne bašo dialogo” si o anav e neve programakoro baši kultura thaj kustikipe savi so ka kerel starto ano 2008 berš te šaj te zoralkerel o maškarkulturnikano dialogo maškar e artutne thaj e kulturakere khelne, phandle athe thaj o Mediteraneskoro regiono.
- Veneciakiri komisija ka džal ponadari peskere butjasa ane konstitucionalnikane sudoja thaj e jekhutne badania ani Afrika, Azia thaj Mesmeriuni thaj Utariguni Amerika, sar thaj e arapikane phuva. Akaja kolaboraca si šukar misal bašo maškarkulturnikano dialogo kerdo ko praktikano aktivipe thaj e čekatipa ko konstitucionalnikano kustikipe.
- O kongreso e lokalnikane thaj regionalnikane radžengoro te šaj te kerel peskiri buti e partnerenca taro Mediteraneskoro regiono, majbut ane fremia e Izrael-palestineskere kolaboraciasa e arapikane dizenca baše pučipa sar o šukar radžipe ko lokalnikano nivo thaj e pučipa phandle e migraciasa.

6. Avutnipa

Akava Parno lil isi ole resarin te kerel klidardo drom bašo maškarkulturnikano dialogo, numa našti te arakhel i detalnikani mapa. Akava si jekh phird ano jekh lungo proceso. E phandle lafia thaj e rekomendacie trubul te oven averkerde, džikobor adava si trubutno, prekal o dialogo e avere rigenca. E droma thaj e praktikane poze sikavena kaj ola trubul te deletinen thaj te dikhen.

O konsilo e Europakoro akharela sa e rigen te džan ponadari adalesa so nekana ovela xramome sar “Proceso e Parne lileskoro”, savo so phandela e Konsilo e Europakoro e bute partneronca, leindo tare maškarmutne institucie dži e individualnikane aktivipa. Sa e partneroja ovona kuražime te džan ponadari e konsliarnipasa k organizacia bašo vastaripe, te den programe thaj proektoja thaj te informirinen amen baše čipote savenca šaj te oven kerde bilačhipe ko maškarkulturnikano dialogo.

O maškarkulturnikano dialogo si baro bašo keripe buti ko nevo socialnikano thaj kulturnikano modelo baši Europa savo so sigate ovela averkerdo, savesa ovela sakoneske dendo te realizirinel peskere manuškane hakoja thaj e fundavne tromalipa. Akava modelo si rezultato tare butja tare but faktorvoja. O modelo astarela baro numero e obligaciengoro baše putarde bahania ke sa e nivevoja, baše khedipa e dizutnikane amalipaskoro thaj sa e aver dende rigenge.

O konsilo e Europakoro sikavela kaj akava Parno lil dela dendipe kori o maškarnaciengoro debatiripe savo so pohari džala thaj lela dinamika. Te sikljovel pe ane aver ani jekh barjovutni kulturakiri averin, thaj ko adava te oven patjivkerde e manuškane hakoja thaj e fundavne tromalipa, si jekh tare šerutne rodipa ko amaro vaxt thaj ka mukhel but ane aver berša.

Strazburgo, juni 2008

DŽIDENDIPE 1

Alusarde konvencie, deklaracie, rekomendacie thaj e aver referentikane tekstoja ko Konsilo e Europakoro bare džanlipaskere bašo maškarkulturakoro dialogo³⁶

Alusarde Europakere konvencie

Konvencia (Data e validnipaskoro e phandle lafeskoro; ratifikacie, resipe thaj xramovipe taro april 2008)	Ratifikacie/ resipe	Xramovipe palo savo ovela kerdi i ratifikacia
Konvencia bašo arakhipe e manuškane hakojengere thaj e fundavne tromalipangoro (1950)	47	0
Europikani Konvencia baši kultura (1954)	49	0
Europikani Konvencia bašo juristikano statuso e butjarnengoro – imigrantia (1977)	11	4
Europikani fremiskiri Konvencia bašo prekalineakoro jekhethano butikeripe maškar e teritorialnikane khedina ja radža (1980)	36	2
Europikani konvencia baši lokalnikani korkoriradžin (1985)	43	1
Europikani Konvencia bašo prekalineakiri televizia (1989)	32	7
Europikano kodekso bašo socialnikano sigurnipe (revidirime) (1990)	0	14
Konvencia bašo leipe than e avralphuvengoro ano putardo dživdipe ko loklnikano nivelu (1992)	8	5

³⁶ Nota. Deklaracie, rekomendacie thaj rezolucie ande ano 1980 b. Vakerde e hronoligkane ničesa. Sa e saikerina si dende ani veb rigori ko Konsilo e Europakoro ko www.coe.int.

Konvencia (Data e validnipaskoro e phandle lafeskor; ratifikacie, resipe thaj xramovipe taro april 2008)	Ratifikacie/ resipe	Xramovipe palo savo ovela kerdi i ratifikacia
Europikani konvencia baše regionalnikane ja pale minoritetnikane čhiba (1992)	23	10
Fremiskiri Konvencia bašo arakhip e nacionalnikane minoritetengere (1995)	39	4
Europikani socialnikani konvencia (1961) thaj Europikani socialnikani konvencia (revidirime) (1996)	39	8
Konvencia bašo angigaripe e kvalifikaciengoro save so si ki relacia e uče sikljvipasa ano Europikano regiono (1997)	47	4
Europikani Konvencia bšo themutnipe (1997)	16	11
Europikani Konvencia bašo promoviripe e internacionalnikane lungovaxteskere butjakoro baše terne manuša (2000)	1	8
Europikani Konvencia bašo maripe mujal o kiber-kriminalo (2001)	22	22
Konvencia ko Konsilo e Europakoro baši prevencia e terorizmoskoro (2005)	11	31
Fremiskiri Konvencia ko Konsilo e Europakoro bašo baripe e kulturnikane kustikipaskoro ano amalipe (2005)	3	10

Deklaracie taro samitoja, ministerikane konferencie thaj Komitetoja e ministrongere

- „Deklaracia baši bitolerancia – damkerin baši demokratia”, andi taro Komiteto e ministrongoro ko 14 maj 1981
- „Deklaracia bašo jekhipe e džuvljengoro thaj e muršengoro” andi taro Komiteto e ministrongoro ko 16 novembar 1988
- „Deklaracia bašo multikulturnikano amalipe thaj europakoro kulturnikano identiteto” andi tare europakere ministrongoro autorizirime baše kulturnikane butja ki 6-to konferencia, Palermo/Italija, aprilo 1990
- „Vieneskiri Deklaracia” andi ko (Jekhto) samito e šefengoro e themengoro thaj e radžengoro ko Konsilo e Europakoro, Viena, oktobar 1993
- „Agordi Deklaracia” thaj „Akciakoro plano” ko Dujto Samito e šefengoro ke thema thaj e radža ko konsilo e Europakoro, Strazbur, novembar, 1997
- Rezolucia n-ro. 1 bašo Europakoro čhibakoro portfolio, andi ki 19-to bešin ki Savaxtuni konferencia tare ministroja bašo sikljovipe, Kristiansand/Norvegia, 22-24 juni, 1997
- „Deklaracia tari Budimpesta” („Baši bareder Europa bizo linie e ulavdi-paskere”), andi taro Komiteto e ministrongoro ko 7 maj 1999
- Rezolucia n-ro. 2 bašo Europakoro čhibakoro portfolio, andi ki 20-to bešin ki Savaxtuni konferencia tare ministroja bašo sikljovipe, Krakov/Polska, 15-17 oktobar, 2000
- „Deklaracia bašo kulturnikano averipe”, andi taro Komiteto e ministrongoro ko 7 dekembar 2000
- „Helsinkeskiri Deklaracia”, andi ki 7-to Konferencia e ministrongiri baši migracia, Helsinki, septembar, 2002
- „Deklaracia bašo maškarkulturnikano dialogo thaj prevencia tare konflikta”, andi tare europakere ministrongoro autorizirime baše kulturnikane butja, Opatija/Hrvatska, oktobar 2003
- Rezolucija Res(2003)7 baše politike e ternenge ko konsilo e Europakoro, andi taro Komiteto e ministrongoro ko 29 oktobar 2003
- „Deklaracia bašo maškarkulturnikano sikljovipe ano nevo Europikano konteksto”, andi ki Konferencia tare europikane ministroja bašo sikljovipe, Atina, novembar 2003
- Rezolucia baši „Rola e džuvljengoro thaj e muršengoro ani prevencia tare konflikta, tamiripe šandipe thaj post-konfliktnikane demokratikane procesia – jerikani perspektiva”, andi ki 5-to Ministerikani konferencia bašo jekhipe e džuvljengoro thaj e muršengoro, Skopje, 22-23 januaro, 2003
- Revidirime strategija baši socijalnikani kohezija, andi taro Komiteto e ministrongoro ko 31 mart 2004
- „Deklaracia taro Vroclav”, andi tare europakere ministrongoro autorizirime baše kulturnikane butja, sikljovipe, terne thaj sport, Vroclav/Pol-

ska, decembar 2004

- „Varšavaki Deklaracia” thaj „Akciakoro plano” ando ko Trinto samito e šefengoro tare thema thaj radža, Varšava, maj 2005
- Agordi Deklaracia andi tare euripikane ministroja bašo “Manušikano digniteto thaj socialnikani kohezia: reakcie ki politika e ternenge ko zuralo bilačhipe”, Budimpešta, septembar 2005
- „Deklaracia taro Faro baši strategia ko Konsilo e Europakoro bašo barjovipe e maškarkulturnikano dialogo” andi taro Komiteto e ministrongoro ko Faro/Portugalija, oktobar 2005
- Deklaracia ko Komiteto e ministrongoro palo 1000-to bešipe e ministrongoro – teloministroja, „Jekh Europa – amari Europa”, Belgrad, juni 2007
- Agordi Deklaracia ki savaxtuni konferencia tare europikane ministroja baše sikljovipa bašo “Tamiripe humanikani thaj inkluzivnikani Europa: rola ko sikljovipaskere politike”, Istanbul, 4-5 maj, 2007
- „Deklaracia tari Valensia”, andi ki Konferencia tare ministroja baši lokalnikani thaj regionalnikani vastarin, Valensia/Špania, oktobar 2007
- Biformalnikani regionalnikani konferencia e ministrongiri baši kultura bašo „Promoviripe ko maškarkulturnikano dialogo thaj o Parno lil ko Konsilo e Europakoro”, Belgrad, noemvri 2007
- „Strategia baši inovacia thaj šukar radžipe ko lokalnikano nivo”, andi taro Komiteto e ministrongoro ko mart 2008

Rekomendacie ko Komiteto e ministrongoro

- P (81)18 bašo leipe than ko komunakoro nivo
- P (82)9 bašo Europakoro dive e školakoro
- P (82)18 baše nevevaxtune čhiba
- P (83)1 baše nomadia bizo themutnipe thaj nomadia biterminirime nacionalnipasa
- P (84)7 bašo ikerdipe e kulturikane relaciengoro e emigrantengoro ane olengere phuva taro kustikipe thaj objektoja baše tromale aktivipa
- P (84)9 baši dujto generacia e emigrantengiri
- P (84)13 bašo hali e avralphuvakere studentia
- P (84)17 bašo jekhipe e džuvljengoro thaj mušengoro ane mediumia
- P (84)18 bašo treningo e sikavnengoro ani edukacia bašo maškarkulturnikano haljovipe, majbut ano konteksto e migraciakoro
- P (84)21 bašo resipe e našle manušengoro e themutnengoro ani phuv kherutni
- P (85)2 bašo juristikano arakhipe tari seksualnikani diskriminacia
- P (85)7 bašo sikavdipe thaj sikljovipe baše manuškane hakoja ane škole
- P (85)21 bašo mobilnipe ko akademikano personalo

- P (86)8 bašo resipeani them savate isi olen thanipe tari rig e themutnengiri tare aver phuva-dženja ko hako e hangoskoro ko alusaripe ani them e kus-tikipaskiri
- P (86)17 baše khedime kulturnikane aktivipa avrial e phuvatar
- P (88)6 baši socialnikani reakcia e ternikane delikvenciake maškar e terne save so avena tari familia save so kerde migracie
- P (88)14 bašo kheripe e emigrantengoro
- P (90)4 baši eliminacia e seksizmoskiri tari čhib
- P (90)22 bašo arakhipa e mentalnikane sastipaskoro ke disave kišle grupe ano amalipa
- P (92)12 baše relacie ani khedin
- P (92)10 bašo realiziripe e hakongoro e simengoro save so preprena e nacionalnikane minoritetengere
- P (92)11 baši socialnikani thaj profesionalnikani integracia e terne manušenge
- P (92)19 baše video khelina e rasistikane saikerina
- P (95)7 bašo thavdipe ko učo butjarno butikeripe ane sektoroja bašo učo sikljovipe thaj rodljaripe
- P (95)8 baši akademikani mobilnipa
- P (97)3 bašo leipe than e ternengoro thaj bašo avutnipa e dizutnikane amalipaskoro
- P (97)7 baše lokalnikane putarde servisoja thaj e hakoja ke olengere labarutne
- P (97)20 bašo “vakerdipe e bimangipaskoro”
- P (97)21 bše mediumia thaj promoviripe ki kultura e toleranciakoro
- P (98)3 bašo resipe dži o učo sikljovipe
- P (98) 6 baše savaxtune čhiba
- P (99)1 baše merke bašo promoviripe ko mediumengoro pluralizmo
- P (99)2 bašo maškarutno sikljovipe
- P (99)9 baši rola e sporteskiri ano horipe e socialnikane koheziakoro
- P (2000) 1 bašo vazdipe e prekallineakoro kolaboriripe maškar e teitorialnikane khedina ja radža ani ranik e kulturakiri
- P (2000) 4 bašo sikljovipe e čhavengoro romengoro ani Europa
- P (2000) 5 bašo ikerdipe e strukturengoro bašo leipe than e dizutnenge thaj e pacientenge ano proceso e anipaskoro decizie save so si ki relacia e sastipaskere arakhipaskoro
- Prep (2001)6 baši prevencia ko rasizmo, ksenofobia thaj rasakiri bitolerancia ano sporto
- Prep (2001)10 bašo europakoro kodekso baši policiakiri etika
- Prep(2001)15 bašo sikavdipe e historiakoro ani Europa taro 21-to šeliberš
- Prep(2001)17 bašo pošukarkeripe e ekonomikane halengoro thaj e butjarnipaskoro e Romengoro thaj e nomadikane dživdutnengoro ani Europa

- Prep(2001)19 bašo leipe than e dizutnengoro ano lokalnikano putardo dživdipe
- Prep(2002)4 bašo juristikano statuso e simenge savenge ovela dendo familiakoro pašarkeripe
- Prep(2002)5 bašo arakhipe e džuvljengoro taro bilačo zoralipe
- Prep(2002)12 bašo sikljovipe bašo demokratikano dizutnipe
- Europikani konvencia bašo leipe than e ternenge ano lokalnikano thaj regionalnikano dživdipe (2003, revidirime)
- Prep(2003)2 baše pašutnikane ofisoja ane urbanikane reonoja save si ki kišli situacia
- Prep(2003)3 bašo balansirime leipe than e džuvljengoro thaj e muršengoro ane putarde thaj politikane procesoja ko anipe e deciziengoro
- Prep(2003)6 bašo pošukarkeripe e fizikane sikljovipaskoro thaj o sporto baše čhave thaj e terne ane sa e europikane phuva
- Prep(2003)8 bašo promoviripe thaj leipe than ko biformalnikano sikljovipe e termengoro
- Prep(2003)9 baše merke bašo pošukarkeripe ke demokratikane thaj socialnikano dendo dumo ko digitalnikano legardipe
- Prep(2004)2 bašo resipe dži o butjarnipe ano putardo sektoro e bithemutnengoro
- Prep(2004) baši Europikani Konvencia baše manušikane hakoja ano univerzitetikano sikljovipe thaj profesionalnikano treningo
- Prep(2004)13 bašo leipe than e ternenge ano lokalnikano thaj regionalnikano dživdipe
- Prep(2004)14 bašo miškipe thaj resipe e nomadikane selenge ani Europa
- Prep(2005)2 baše šukar praktike bašo tiknjaripe e prekallineakere thaj andrune kolaboraciake maškar e teritorialnikane khedina ja radža
- Prep(2005)3 bašo sikljovipe e pašutne čhibengoro ane prekallineakere regionoja
- Prep(2005)4 bašo pošukar keripe e šartengoro bašo kheripe e Romengoro thaj e nomadikane selengoro ani Europa
- Prep(2005)8 baše principoja e šukar marzeskoro ano sporto
- Prep(2006)1 baši rola ke nacionalnikane ternengere konsiloja ano barjovipe e politikengoro baše terne
- Prep(2006)2 baše Europakere phandlipaskere normativoja
- Prep(2006)3 baši Konvencia ko Unesco bašo arakhipe thaj promoviripe e averipaskoro ke kulturnikane vakerdipa
- Prep(2006)5 bašo Akciakoro plano ko Konsilo e europakoro bašo promoviripe e hakojangoro thaj sahno leipe than e manušenge saven isi pharipa ano amalipa: pošukarkeripe e kvalitetoskoro ko dživdipe e manušengoro save nisi pharipa ani Europa 2006-2015
- Prep (2001)6 baši prevencia taro rasizmo, ksenofobia thaj rasakiri bitoler-

- ancia ano sporto
- Prep(2006)9 baši admisia, hakoja thaj e obligacie e stidentengoro-mi-grantengoro thaj kolaboracia e phuvenca ko kustikipe
  - Prep(2006)10 bašo pošukar resipe dži o sastipaskoro arakhipe e Romengoro thaj e nomadikane selengoro ani Europa
  - Prep(2006)12 baši obligacia thaj autoriziripe e čhavengoro ano nevo maškaripe ke informacie thaj komunikacie
  - Prep(2006)14 bašo dizutnipe thaj leipe than e ternenge ano putardo dživdipe
  - Prep(2006)17 baše hospitaloja ane tranzicie: nevo balanso maškar o gajlipe ke institucie thaj e khedina
  - Prep(2006)18 baše sastipaskere servisoja ano multikulturakoro amalipe
  - KM/Prep(2007)2 baše mediumeskoro pluralizmo thaj o averipe e saikeripaskoro ane mediumia
  - KM/Prep(2007)3 baši misia ke putarde mediumia ano informatikano amalipe
  - KM/Prep(2007)4 baše lokalnikane thaj regionalnikane putarde ofisoja
  - KM/Prep(2007)6 bašo putardo obliciripe bašo učo sikljovipe thaj rodljaripe
  - KM/Prep(2007)7 bašo šukar vastaripe
  - KM/Prep(2007)9 baše dživdipaskere proektoja baše tikne beršale emigrantoja bizo phuredera
  - KM/Prep(2007)10 bašo barjovipe thaj butikeripe e emigrantengoro bašo barjovipe ane olengere phuva palo kustikipe
  - KM/Prep(2007)11 bašo promoviripe e tromalipaskoro ko vakerdipe thaj informiripe e neve maškaripaskoro ke informacie thaj komunikacie
  - KM/Prep(2007)13 bašo jerikano integriripe ano sikljovipe
  - KM/Prep(2007)17 bašo standardi thaj mehanizmoja bašo jerikano jekhippe
  - KM/Prep(2008)4 bašo zoraldipe ki integracia e čhavage tare migrantia thaj e čhave saven isi imigrantikano kustikipe
  - KM/Prep(2008)5 baše politike e Romengere thaj/ja e nomadikane selenge ani Europa
  - KM/Prep(2008)6 baše merke bašo promoviripe e patjipaskoro ko sikavdipe thaj informiripe ani relacia ke internet filtria

Rekomendacie thaj rezolucie ko Parlamentarnikano khedipe ko Konsilo e Europakoro

- Rezolucija 807(1983) baši Europikani kolaboracia ano sikljovipe
- Rezolucija 885 (1987) bašo dendo dumo e Jaudiengoro ani Europikani kultura

- Rekomendacia 1093 (1989) bašo sikljovipe e čhavengere e emigrantengere
- Rekomendacia 1111(1989) baši Europikani dimenzia ano sikljovipe
- Rekomendacia 1162 (1991) bašo dende dumoja ki Islameskiri civilizacia ani Europikani kultura
- Rekomendacia 1202 (1992) baši konfesiakiri tolerancia ano demokrati-kano amalipe
- Rekomendacia 1178(1992) baše sekte thaj neve konfesiakere miškupa
- Rekomendacia 1281(1995) bašo jerikano jekhipe ano sikljovipe
- Rekomendacia 1283 (1996) baši historia thaj sikavdipe e historiakoro ani Europa
- Rekomendacia 1291 (1996) baši jaudikani kultura
- Rekomendacia 1353(1998) bašo resipe e minoritetengere dži o učo sikljovipe
- Rekomendacia 1383 (1998) baši lingvistikano averipe
- Rekomendacia 1396 (1999) baši religia thaj i demokratia
- Rekomendacia 1412 (1999) baše bilegalnikane aktivipa e sektengoro
- Rekomendacia 1539(2001) baše Europikani e čhibengere
- Rezolucija 1278 (2002) bašo zakono e Rusiakoro baši religia
- Rezolucija 1309(2002) bašo mestipe e religiakoro thaj e religiakere minoritetengere ani Francia
- Rekomendacia 1556 (2002) baši religia thaj averipe ani Centralnikani thaj Disorigutni Europa
- Rekomendacia 1598(2003) baše arakhipa e čhibengere baše lalore ane phuva-dženja ko Konsilo e Europakoro
- Rekomendacia 1620 (2003) bašo dendipe ko konsilo e europakoro ane Europikane reonoja bašo učo sikljovipe
- Rekomendacia 1652 (2004) bašo sikljovipe e našle manušenge thaj andrune isthanarde manuša
- Rekomendacia 1688 (2004) baši kultura e diasporakiri
- Rezolucija 1437 baši migracia thaj integracia: mangipe thaj šajdipe baši Europa (2005)
- Rekomendacia 1687 (2005) bašo maripe mujal o terorizmo prekal i kultura
- Rekomendacia 1693 (2005) bašo dendipe ko parlamentarnikano khedipe ko Konsilo e Europakoro ko 3-to samito e šefengoro ke thema thaj e radža
- Rekomendacia 1720 (2005) bašo sikljovipe thaj religia
- Rezolucija 1464 (2005) baše džuvlja thaj i religia ani Europa
- Rezolucija 1510(2006) bašo tromalipe e vakerdipaskoro thaj patjivipaskoro ke konfesiakere patjavipa
- Rekomendacia 1753(2006) baše avrutne relacie ko Konsilo e Europakoro
- Rekomendacia 1762(2006) bašo akademikano tromalipe thaj univerzitet-

- nikani autonomia
- Rekomendacia 1804 (2007) baše thema, religia, sekularnipe thaj manuškane hakoja
- Rezolucija 1563 (2007) bašo maripe mujal o antisemitizmo ani Europa
- Rekomendacia 1805(2007) bašo bipatjavipe, konfesiakere phagipa thaj vakerdipe mujal e sime save so isi religia
- Rekomendacia 1605 (2008) thaj Rezolucija 1831 (2008) baše Europikane muslimanikane khedina save so khuvena pumen e ekstremizmosa

Rekomendacie, rezolucie thaj deklaracie ko Kongreso ke lokalnikane thaj e regionalnikane radža

- Rezolucija 236 baši nevi komunakiri politika baši multikulturnikani integracia ani Europa thaj i „Deklaracia taro Frankfurt” (1992)
- Rekomendacia 128 baši revidirime Europikani konvencia bašo leipe than e ternenge ano lokalnikano thaj regionalnikano dživdipe (2003)
- Deklaracia „Integracia thaj leipe than e avraphuvakere themutne ane europikane diza”, Stutgart/Germanija, 15-16 septembar, 2003
- Rekomendacia 165 bašo maripe mujal o kinobikinipe e manušenca thaj olengiri seksualnikani eksploatacia: i rola e dizengiri thaj e regionengiri (2005)
- Rekomendacia 170 baše maškarkulturnikane thaj maškar-konfesiakoro dialogo: iniciative thaj obligacie ke lokalnikane radža (2005)
- Rekomendacia 173 baše regionalnikane mediumia thaj e prekallineakiri kolaboracia (2005)
- Rekomendacia 177 bašo kulturnikano identiteto ane perifernikane urbanikane reonoja: i rola ke lokalnikane thaj regionalnikane radža (2005)
- Rekomendacia 194 (2006) bašo efektivnikano resipe dži e socialnikane hakoja baš imigrantia: i rola e lokalnikane thaj e regionalnikane radženge (2006)
- Rekomendacia 197 (2006) baše urbanistikano arakhipe ani (2006)
- Rekomendacia 207 bašo barjovipe e indikatorengoro baši socialnikani kohezia- jekhethano lokalnikano thaj regionalnikano resipe (2007)
- Rekomendacia 209 baši kolaboracia maškar e generacie thaj buvli demokratia (2007)
- Rekomendacia 211 baso tromalipe ko khedipe thaj o vakerdipe e homoseksualcongoro, biseksualcongoro thaj trans-seksualcongoro (2007)
- Rekomendacia 221 bašo institucionalnikano fremi ko maškarkomunakoro kolaboriripe (2007)
- Rekomendacia 222 bašo čhibakoro sikljovipe ke regionalnikano thaj minoritetnikane čhiba (2007)
- Rezolucija 250 baši integracia prekal o sporto (2008)

Rekomendacije taj deklaracije ki Europikani komisija bašo maripe mujal o rasizmo taj bitolerancia (ECRI)

- N-ro 1: Maripe mujal o rasizmo, ksenofobia, antisemitizmo taj bitolerancia (1996)
- N-ro 2: Specijalizirime badania bašo amripe mujal o rasizmo, ksenofobia, antisemitizmo taj bitolerancia ko nacionalnikano nivo (1997)
- N-ro 3: Maripe mujal o rasizmo taj bitolerancia kori Roma (1998)
- N-ro 4: Nacionalnilanikane ankete baši eksperience taj dikhipe e diskriminaciakoro taj rasizmoskoro tari dikhli nukta ke potencialnikane viktimoja (1998)
- N-ro 5: Maripe mujal i bitolerancia taj diskriminacia e Muslimanengiri (2000)
- N-ro 6: Maripe mujal o buvlipe ke rasistikane, ksenofobikane taj antisemitikane materijalia prekal internet (2000)
- N-ro 7: Nacionalnikano zakonoanipa bašo maripe mujal o rasizmo taj rasakiri diskriminacia (2002)
- N-ro 8: Maripe mujal rasizmo ko maripe mujal o terorizmo (2004)
- N-ro 9: Maripe mujal o antisemitizmo (2004)
- Deklaracia bašo labaripe e rasistikane, antisemitikane taj ksenofobikane elementoja ane politikane vakerdipa (2005)
- N-ro 10: Maripe mujal o rasizmo taj i rasakiri diskriminacia ano taj prekal e školakoro sikljovipe (2007)
- N-ro 11: Maripe mujal o rasizmo taj rasakiri diskriminacia ane aktivipa e policiakere (2007)

DŽIDENDIPE 2

Lista e harnavnegoro

ALECSO	Organizacia bašo sikljovipe, kultura thaj sadžanipa ki Arapikani liga
CERD	Komiteto baši eliminacia ki rasakiri diskriminacia
ECRI	Europikani komisija bašo maripe mujal o rasizmo thaj bitolerancia
FRA	Agencia baše fundavne hakoja
UNESKO	Organizacia ko Unisarde nacie bašo sikljovipe, sadžanipe thaj kultura
(M)NVO	(Maškarthemutni) biradžikani organizacia
IRCICA	Rodljaripaskoro centro baši islamikani historia, arti thaj kultura
ISESCO	Islamikani organizacia bašo sikljovipe, sadžanipe thaj kultura
ODIHR	Kancelaria baše demokratikane institucie thaj manušikane hakoja
OBSE	Organizacia bašo arakhipe thaj kolaboracia ani Europa
UEFA	Unia ki Europikani fudbaleskiri asociacia
„Venecijanska komisija”	Europikani komisija baši demokratia prekal o hako

